

Антон Павлович Чехов

Три години

Глава 1

Беше още светло, но тук-там в къщите вече светеха лампи и в края на улицата, иззад казармите, започна да се издига бледа луна. Лаптев седеше на пейката и чакаше да свърши вечернята в църквата „Св. Петър и Павел“. Той се надяваше, че Юлия Сергеевна ще мине край него на връщане от вечернята, и тогава той ще я заговори и може би ще прекара с нея цялата вечер.

Седеше вече час и половина и въображението му рисуваше московския апартамент, московските приятели, лакея Петър, бюрото; с почуда гледеше тъмните неподвижни дървета и му се струваше странно, че не живее на вилата в Соколники, а в провинциално градче, в къща, край която сутрин и вечер минава голямо стадо, вдига страшни облаци прах и свирят на рог. Спомняше си дългите московски разговори, в които не толкова отдавна участваше и той – разговори за това, че без любов може да се живее, че страстната любов е психоза, че в края на краищата няма никаква любов, а има само физическо привличане на половете, и други подобни; спомняше си и мислеше с тъга, че ако сега го попитаха какво е любов, нямаше да може да отговори.

Вечернята свърши, появиха се хора. Лаптев се взираше с напрежение в тъмните фигури. Архиереят вече замина в каретата си, престанаха да звънят и на камбанарията една след друга угаснаха червените и зелените светлини – илюминация по случай храмовия празник, – а хората все се точеха, разговаряйки, спираха под прозорците. Ето най-после Лаптев чу познат глас, сърцето му заби силно и се изпълни с отчаяние, защото Юлия Сергеевна не беше сама, а с някакви две дами.

– Това е ужасно, ужасно! – ревниво шепнеше той. – Това е ужасно!

На ъгъла, при завоя в пресечката, тя се спря, за да се сбогува с дамите, и в това време видя Лаптев.

– Запътил съм се към вас – каза той, – да поговоря с баща ви. Вкъщи ли е?

– Вероятно – отговори тя. – Още му е рано за клуба.

Уличката беше цялата в градини и край оградата растяха липи, които сега, на луната, хвърляха широка сянка, оградите и вратите от едната страна бяха потънали в мрак; от там се чуваха женски шепот и приглушен смях и някой тихо-тихо свиреше на балалайка. Миришеше на липа и сено. Шепотът на невидимите и този мирис възбуждаха Лаптев.

Изведнъж страстно му се прииска да прегърне спътницата си, да обсипе с целувки лицето ѝ, ръцете, раменете, да зариде, да падне в краката ѝ, да ѝ разкаже колко дълго я е очаквал. От нея се носеше лек, едва доловим аромат на тамян и това му напомняше за времето, когато той също вярваше в Бога, ходеше на вечерня и страстно мечтаеше за чиста, поетична любов. Възможното щастие, за което мечтаеше преди, сега му изглеждаше безвъзвратно загубено, защото тази девойка не го обичаше.

Тя заговори със съпричастие за здравето на сестра му Нина Фьодоровна. Преди два месеца я оперираха от рак и сега всички очакваха възобновяване на болестта.

– Бях при нея сутринта – каза Юлия Сергеевна – и ми се стори, че през последната седмица тя е не толкова отслабнала, колкото посърнала.

– Да, да – съгласи се Лаптев. – Рецидив няма, но забелязвам, че от ден на ден става все по-слаба и се топи пред очите ми. Не разбирам какво става с нея.

– Господи, а каква беше здрава, пълна, червенобуза! – проговори Юлия Сергеевна след едноминутно мълчание. – Тук всички я наричаха „синигерката“. Как волно се смееше! На празниците се обличаше като обикновена селянка и много ѝ отиваше.

Докторът Сергей Борисович си беше въщи: пълен, червендалест, в дълг до под коленете сюртук и както изглеждаше, късокрак, той кръстосваше кабинета си от ъгъл до ъгъл с ръце в джобовете и си тананикаше полугласно: „Ру-ру-ру-ру!“ Побелелите му бакенбарди бяха разрошени, главата – несресана, сякаш току-що беше станал от постелята. И кабинетът му с възглавници по диваните, с купчини стари хартии по ъглите и с болния мръсен пудел под масата оставяше същото впечатление за немара и запуснатост, каквото и той самият.

– М'сю Лаптев желае да те види – каза дъщеря му, като влизаше в кабинета.

– Ру-ру-ру-ру! – запя по-силно той, свърна към гостната, подаде ръка на Лаптев и попита: – С какво ще ме зарадвате?

В гостната беше тъмно. Лаптев, без да сяда и с шапка в ръце, започна да се извинява за безпокойството; попита какво да се направи, че сестра му да спи през нощта, и защо така страшно слабее, като се смущаваше от мисълта, че днес май вече беше задавал същите въпроси по време на сутрешната си визита.

– Какво ще кажете, дали да не поканим от Москва специалист по вътрешни болести? Как мислите?

Докторът въздъхна, повдигна рамене и направи неопределен жест с двете ръце. Очевидно се обиди. Беше прекомерно обидчив, мнителен лекар, на когото винаги му се струваше, че не му вярват, не го признават и не го уважават достатъчно, че хората го експлоатират, а приятелите се отнасят недоброжелателно към него. Все се глумеше над себе си и казваше, че глупаци като него са създадени да ги яздат.

Юлия Сергеевна запали лампата. В църквата тя се бе уморила и това си личеше по бледното ѝ посърнало лице, по вялата ѝ походка. Исканше ѝ се да си почине. Седна на дивана, постави ръце на коленете си и се замисли. Лаптев знаеше, че не е красавец, и сега му се струваше, че дори физически усеща тази своя неугледност. Беше нисък, кльошав, с руменина на бузите, а и косите му бяха силно оредели, така че главата му мръзнеше. В израза му нямаше изящната простота, която прави симпатични дори грубите грозни лица; в женска компания беше несръчен, излишно бърлив, маниерен. И сега почти се презираше за това. За да не скучае Юлия Сергеевна в компанията му, трябваше да говори. Но за какво? Пак ли за болестта на сестра си? И заговори за медицината онова, което обикновено се говореше за нея, похвали хигиената и каза, че отдавна му се ще да отвори нощен приют в Москва и че дори вече има бюджет. Според плана му работникът, който вечер идва в приюта, за пет-шест копейки трябва да получи порция гореща супа с хляб, топло сухо легло с одеяло и място за сушене на дрехите и обувките.

В негово присъствие Юлия Сергеевна обикновено мълчеше и по странен начин, може би с усета на влюбения, той отгатваше нейните мисли и намерения. И сега съобрази, че щом след църквата тя не се прибра да се преоблече в стаята си и да пие чай, значи тази вечер щеше да ходи още някъде на гости.

– Аз не бързам с приюта – продължаваше той вече с раздразнение и досада, като се обърна към доктора, който го гледаше някак погаснало и недоумяващо, без да разбира защо му трябваше да повежда разговор за медицината и хигиената. – И сигурно няма да се възползвам скоро от нашия бюджет. Боя се приютът да не попадне в ръцете на московските лицемерни набожници и дворянки филантропки, които затриват всяко начинание.

Юлия Сергеевна се изправи и протегна ръка към Лаптев.

– Извинете – каза тя, – трябва да тръгвам. – Поздравете сестра си, моля ви се.

– Ру-ру-ру-ру! – запя докторът. – Ру-ру-ру-ру!

Юлия Сергеевна излезе и след малко Лаптев се сбогува с доктора и

си тръгна. Когато човек е неудовлетворен и се чувства нещастен, колко пошли му изглеждат липите, сенките, облаците и прочие природни красоти, самодоволни и равнодушни! Луната вече се беше издигнала високо и под нея бързо се носеха облаци. „Каква наивна, провинциална луна, какви немощни, жалки облаци!“ – мислеше си Лаптев. Срамуваше се, че току-що беше говорил за медицина и за нощен приют, ужасяваше се, че утре пак няма да му достигне мъжество и отново ще се опитва да я види и да говори с нея и още веднъж ще се убеди, че ѝ е чужд. Вдругиден – пак същото. Защо? Кога и как ще свърши всичко това?

Вкъщи влезе при сестра си. Нина Фьодоровна беше още здрава на вид и изглеждаше добре сложена силна жена, но с рязката бледност приличаше на мъртвец, особено когато лежеше по гръб със затворени очи както сега; до нея седеше по-голямата ѝ дъщеря – Саша, около десетгодишна, и ѝ четеше нещо от христоматията си.

– Альоша дойде – продума болната тихо, като на себе си.

Между Саша и вуйчо ѝ отдавна се беше наложило мълчаливо спознание: те се сменяха един друг. Сега Саша затвори христоматията си и тихо излезе от стаята, без да продума. Лаптев взе от скрина историческия роман и като намери нужната страница, седна и зачете на глас.

Нина Фьодоровна беше родена в Москва. Детството и юношеството ѝ, както и на двамата ѝ братя, бяха преминали на улица „Пятницкая“ в семейството на търговци. Детството ѝ беше дълго и скучно; баща ѝ се отнасяше сурово с нея и дори три пъти я би с пръчки, а майката боледува дълго от нещо и умря; прислугата беше мръсна, груба, лицемерна; в къщата често идваха попове и монаси, също груби и лицемерни; те ядяха и пиеха и нескопосано се подмазваха на баща ѝ, когото не обичаха. Момчетата имаха късмет да постъпят в гимназията, а Нина така си и остана неучка, цял живот пишеше нечетливо и четеше само исторически романи. Преди седемнадесет години, когато беше на двадесет и две години, на вила в Химки се запозна със сегашния си съпруг помешчика Панауров, влюби се в него и се омъжи тайно въпреки волята на баща си. За баща ѝ красивият, леко нагъл Панауров, който палеше цигарата си от кандилото и си подсвиркуваше, беше пълно нищожество. После, когато в писмата си зетят започна да си търси зестрата, старецът написа на дъщеря си, че ѝ изпраща в селото шубите, среброто и разни вещи, останали от майка ѝ, и тридесет и три хиляди в брой, но без родителска благословия; после изпрати още двадесет хиляди. Тези пари и зестрата бяха прарехосани, имението – продадено и Панауров се пресели със семейството си в града и постъпи на служба в губернката управа. В града си създаде

друго семейство и това предизвикваше ежедневно много одумки, защото незаконното семейство живееше, без да се крие.

Нина Фьодоровна обожаваше мъжа си. И сега, докато слушаше историческия роман, тя си мислеше колко много беше преживяла, колко беше страдала през цялото време и че ако някой се захванеше да опише живота ѝ, би се получило много сърцераздирателно. И тъй като туморът беше в гърдите ѝ, тя беше сигурна, че боледува от любов, от семейния живот и че ревността и сълзите я бяха повалили на легло.

Алексей Фьодорович затвори книгата и каза:

– Край и Богу слава. Утре ще започнем нова.

Нина Фьодоровна се засмя. Тя беше винаги готова да се засмее, но сега Лаптев започна да забелязва, че от болестта като че ли разумът ѝ се замъгляваше понякога и тя се смееше от най-малката глупост дори и без причина.

– Предобед, докато те нямаше, тук дойде Юлия – каза. – Доколкото разбирам, тя не вярва особено на баща си. Нека, казва, ви лекува татко, но вие все пак напишете скришно на светия старец да се помоли за вас. Появил се е тук някакъв старец. Юлечка си забрави чадъра при мен, изпрати ѝ го утре – продължи тя след кратка пауза. – Не, когато дойде края, не помагат нито доктори, нито старци.

– Нина, защо не спиш през нощта? – попита Лаптев, за да промени темата.

– Така. Не спя и толкова. Лежа и си мисля.

– За какво си мислиш, мила?

– За децата, за теб..., за живота си. Нали знаеш, Альоша, какво не мина през главата ми. Като започна да си спомням, като си спомня... Господи, Боже мой! – тя се засмя. – Шега ли е, пет пъти съм раждала, три погребях... Било е, болките почват, а моят Григорий Николаич в това време е при другата, няма кого да пратиш при акушерката или при бабата; отидеш в пруста или в кухнята за прислуга, а там евреи, бакали, лихвари – чакат го да се върне у дома. Свят да ти се завие. Не ме обичаше той мене, макар че не го казваше. Сега се примирих, олекна ми на сърцето, а преди, когато бях по-млада, ми беше обидно – обидно, ах, колко обидно, мили! Веднъж – беше още на село – го сварих в градината с една дама и си тръгнах, аз... тръгнах, където ми видят очите, и не зная как се озовах на църковния вход, паднах на колене: „Царице, казвам, небесна!“ А е късно, месечината свети...

Тя се умори, започна да се задъхва; после, като си почина малко, хвана ръката на брат си и продължи със слаб беззвучен глас:

– Какъв си ми добър, Альоша, какъв си ми умен... Какъв добър човек излезе от тебе!

В полунощ Лаптев се сбогува с нея и на излизане взе със себе си чадъра, който бе забравила Юлия Сергеевна. Въпреки късния час слугите – и мъжете, и жените – пиеха чай в трапезарията. Какво безредице! Децата също не спяха и бяха тук, в трапезарията. Говореха тихо, полугласно и не забелязваха, че лампата примигва и скоро ще угасне. Всички тези големи и малки хора бяха обезпокоени от редица неблагоприятни поличби и настроението беше тягостно: счупило се беше огледалото в анретото, самоварът всеки ден бучеше и като че нарочно бучеше и сега; говореше се, че когато Нина Фьодоровна се обличала, от обувките ѝ изскочила мишка. Страшното значение на всички тези поличби не беше тайна за децата; по-голямото момиченце, Саша, слабичка брюнетка, седеше вкаменено на масата, лицето ѝ беше наплашено и тъжно; а по-малкото – Лида, седемгодишна пълна блондинка, стоеше до сестра си и гледаше настръхнало към огъня.

Лаптев се прибра на долния етаж в стайте с ниски тавани, където неизменно миришеше на здравец и беше душно. Панауров, мъжът на Нина Фьодоровна, седеше в гостната и четеше вестник. Лаптев му кимна и седна насреща. Двамата седяха и мълчаха. Понякога мълчаха цели вечери и това мълчание не ги стесняваше.

Слязоха момиченцата за „лека нощ“. Панауров мълчаливо, без да бърза, няколко пъти прекръсти и двете и им даде да му целунат ръка, те направиха реверанс и се приближиха към Лаптев, който беше длъжен също да ги прекръсти и да им даде ръката си за целувка. Церемонията с целувките и реверансите се повтаряше всяка вечер.

Когато момиченцата излязоха, Панауров остави вестника настрана и каза:

– Скучно е в нашия благословен град! Откровено казано, драги мой – добави той с въздишка, – много се радвам, че най-накрая си намерихте развлечение.

– Накъде биете? – попита Лаптев.

– Одеве ви видях, когато излизахте от къщата на доктор Белавин. Надявам се, че не сте ходили там заради татенцето.

– Разбира се – каза Лаптев и се изчерви.

– Да, разбира се. Между другото такъв дръвник, като това татенце, и със свещ не може да се намери. Не можете да си представите колко нечистоплотно, бездарно и недодялано говедо е той! Там при вас, в столицата, и до ден днешен се интересуват от провинцията само откъм

лиричната ѝ страна, така да се каже, откъм пейзажа и Антон Горемика¹, но, кълна ви се, приятелю мой, никаква лирика няма, а само диващина, подлост, мръсотия и нищо повече. Вземете днешните жреци на науката, днешната, така да се каже, интелигенция. Можете ли да си представите, тук в града има двадесет и осем лекари, всички са натрупали състояния и живеят в собствени къщи, а населението, както и по-рано, се намира в най-безпомощно положение. Ето, наложи се да се направи на Нина операция, всъщност нахалос, и трябваше да докараме хирург от Москва, от тукашните нито един не се нае. Не можете да си представите. Нищо не знаят, не разбират, не се интересуват. Попитайте ги например какво е ракът? Какво? Защо и как се появява?

И Панауров започна да обяснява какво е това рак. Той беше специалист по всички науки и обясняваше научно всичко, за каквото и да станеше дума. Но обясняваше някак по своему. Имаше си собствена теория за кръвообращението, своя химия, своя астрономия. Говореше меко, убедително и думите „не можете да си представите“ произнасяше с умоляващ глас, примижаваше с очи, въздишаше мъчително и се усмихваше милостиво, като цар, и се виждаше, че е много доволен от себе си и съвсем не мисли, че е вече на петдесет години.

– Нещо ми се прияде – каза Лаптев. – С удоволствие бих хапнал нещичко солено.

– Колко му е? Веднага ще го уредим.

След малко Лаптев и зет му седяха горе в трапезарията и вечеряха. Лаптев изпи чашка водка и премина на вино, Панауров нищо не пи. Той никога не пиеше и не играеше карти и все пак разсипа своето и на жена си състояние и беше потънал в дългове. За да пропиелеш толкова много за толкова кратко време, трябва да имаш не пороци, а нещо друго, някакъв особен талант. Панауров обичаше вкусните ястия, обичаше красиво подредената трапеза, музиката по време на ядене, наздравниците, поклоните на лакеите, на които небрежно подхвърляше бакшиш по десет и дори по двайсет и пет рубли; участваше винаги във всички подписки и лотарии, изпращаше на познатите именници букети, купуваше чашки, чинийки, копчета за ръкавели, връзки, бастуни, парфюми, цигарета, лули, кученца, папагали, японски вещи, старинни предмети; пижамите му бяха копринени, креватът – от черно дърво, със седеф, халатът – направо от Бухара и т.н., и за всичко това се пръскаха „маса пари“, както се

1. Герой от едноименната повест на руския писател Д. В. Григорович (1822–1899), в която се описва тежката съдба на селянина.

изразяваше самият той.

По време на вечерята все въздишаше и поклащаше глава.

– Да, всичко на този свят си има край – казваше тихо, премрежил тъмните си очи. – Вие ще се влюбите, ще обичате и ще страдате, ще разлюбите, ще ви изневерят, защото няма жена, която не би изневерила, ще страдате, ще изпаднете в отчаяние и сам ще изневерите. Ще дойде време, когато ще остане само споменът, вие ще разсъждавате хладнокръвно и всичко това ще ви изглежда съвсем глупаво...

А Лаптев, уморен, подпийнал, гледаше красивата му глава, черната му подстригана брада и му се струваше, че разбира защо жените толкова обичаха този разглезен, самоуверен и физически обаятелен човек.

След вечерята Панауров не остана къщи, а отиде в другото си жилище. Лаптев излезе да го изпрати. Панауров единствен от целия град носеше цилиндър и сред сивите огради, жалките къшурки с по три прозорчета и избуялата коприва изящната му контешка фигура, цилиндърът и жълтите му ръкавици пораждаха всеки път и странно, и тъжно впечатление.

След като се сбогуваха, Лаптев бавно пое към къщи. Луната светеше ярко, всяка сламчица по земята можеше да се види и на него му се струваше, че лунната светлина гали непокритата му глава, като пух докосва косите му.

– Обичам! – произнесе той гласно и му се прииска да затича, да догони Панауров, да го прегърне, да му прости, да му подари много пари, после да избяга някъде в полето, в гората и да бяга, без да се обръща назад.

Къщи върху стола видя чадърчето, забравено от Юлия Сергеевна, грабна го и страстно го целуна. Чадърчето беше копринено, доста употребявано, пристегнато със старо ластиче; дръжката беше от обикновена бяла кост, евтина. Лаптев го отвори и му се стори, че около него дори ухае на щастие. Намести се по-удобно и без да изпуска чадърчето от ръце, започна да пише на един от своите приятели в Москва:

„Мили, скъпи Костя, ето Ви новина: аз отново обичам! Казвам отново, защото преди шест години бях влюбен в една московска актриса, с която не успях дори да се запозная, и през последната година и половина живеях с известната Ви «особа» – немлада и некрасива жена. Ах, скъпи, как никак не ми провървя в любовта! Никога не съм имал успех сред жените и ако казвам отново, то е, защото е някак тъжно и обидно да осъзнаеш, че младостта ти е отминала съвсем без любов и че едва сега – на тридесет и четири години, обичам истински за пръв път. Нека да

бъде отново обичам.

Да знаете само какво момиче е! Не може да се нарече красавица – лицето ѝ е широко и е много слаба, но пък какво прекрасно излъчване на доброта, как се усмихва! Гласът ѝ, когато говори, пее и звънти. С мен тя не заговаря, не съм я опознал, но когато съм около нея, чувствам рядкото, необикновено същество, обзето от високи стремежи и разум. Тя е религиозна и не можете да си представите доколко този факт ме трогва и я извисява в очите ми. По този пункт съм готов да споря с Вас безкрай. Вие сте прав, нека бъде по Вашему, но все пак аз обичам, когато се моли в църквата. Тя е провинциалистка, но е учила в Москва, обича нашата Москва, облича се като московчанка и затова я обичам, обичам, обичам... Виждам как се мръщите и се готвите да прочетете дълга лекция за същността на любовта и за това, кого трябва да обичаме и кого не, и пр., и пр. Но, мили Костя, докато сам не обикнах, също отлично знаех какво е любов.

Сестра ми Ви благодари за поздравите. Тя често си спомня как някога е возила Костя Кочевой да го записва в подготвителния клас, и до ден днешен Ви нарича клетия, защото в спомена ѝ Вие сте момчето сираче. И така, клето ми сираче, аз обичам. Засега това е тайна, не казвайте нищо там на известната Ви «особа». Мисля, че всичко ще си дойде на мястото или както казва лакеят у Толстой, ще се уталожи...“

Като завърши писмото, Лаптев си легна. Очите му сами се затваряха от умора, но, кой знае защо, не можеше да заспи; струваше му се, че уличният шум му пречи. Наблизо премина стадо, свиреха на рог, после зазвъняха за литургия. Ту каруца ще премине със скърцане, ту ще се разнесе гласът на някоя жена, тръгнала на пазар. И врабчетата чирикат безспир.

Глава 2

Утринта беше весела, празнична. Към десет часа в гостната въведоха Нина Фьодоровна, облечена в кафява рокля, с прическа, и тя се разходи малко и постоя пред отворения прозорец; усмивката ѝ беше широка, наивна и като я погледнеше, на човек му идеше на ум за един местен художник, пияница, който наричаше лицето ѝ свято и искаше да я рисува с маслени бои.

И всички – и децата, и прислугата, и дори брат ѝ Алексей Фьодорович, пък и самата тя, се изпълниха с увереност, че непременно ще оздравее. Момичетата с креслив смях гонеха вуйчо си, залавяха го и в къщата стана шумно.

Идваха външни хора да се осведомят за здравето ѝ, носеха просфори, разказваха, че почти във всички църкви днес са служили молебени за нея. Тя беше благодетелка на своя град, обичаха я. Занимаваше се с благотворителност с необикновена лекота също като брат си Алексей, който раздаваше пари с лека ръка, без да се съобразява трябва ли да ги раздава, не трябва ли.

Нина Фьодоровна плащаше таксите на бедните ученици, раздаваше на стариците чай, захар, сладко, обличаше бедните годеници с булчински премени и ако в ръцете ѝ попаднеше вестник, най-напред търсеше някакво възвание или бележка за нечие бедствие.

В ръцете си сега държеше цяло тесте разписки, с които разни бедняци, нейни просители, бяха вземали продукти от бакалницата и които търговецът ѝ изпрати предния ден с молба да заплати осемдесет и две рубли.

– Виж ти, колко са награбили безсрамниците! – говореше тя, разчитайки едва грозния си почерк върху разписките. – Не е шега. Осемдесет и две! Ще взема да не ги дам.

– Днес ще платя аз – каза Лаптев.

– Това пък защо, защо? – разтревожи се Нина Фьодоровна. – Достатъчно е, че всеки месец получавам по двеста и петдесет от теб и от брат ни. Господ да ви поживи – добави тихо тя, за да не чуе прислугата.

– А пък аз харча на месец по две хиляди и петстотин – каза той. – Още веднъж ти повтарям, мила, имаш същото право да харчиш, каквото аз и Фьодор. Баща ни има три деца и от всеки три копейки една ти принадлежи.

Но Нина Фьодоровна не разбираше и изразът ѝ беше на човек, който решаваше много трудна задача. Тази безпомощност по паричните въпроси всеки път безпокоеше и смущаваше Лаптев. Освен това той дозираще, че тя има дългове, за които се срамуваше да му каже и които я караха да страда.

Дочуха се стъпки и тежко дишане: нагоре по стълбата се изкачваше докторът, както обикновено рошав и размъкнат.

– Ру-ру-ру – тананикаше си той. – Ру-ру.

За да го избегне, Лаптев излезе в трапезарията, после слезе на долния етаж, у дома. За него беше ясно, че да се сближи за кратко с доктора и да посещава дома му ей така, бе невъзможно; и да се среща с това „говедо“, както го наричаше Панауров, беше неприятно. И бездруго толкова рядко виждаше Юлия Сергеевна. Съобрази, че бащата го няма у дома и ако занесе сега чадърчето на Юлия Сергеевна, вероятно ще я завари сама в къщата, и сърцето му се сви от радост. По-скоро, по-скоро!

Взе чадърчето и силно развълнуван, се понесе на крилете на любовта. Навън беше горещо. В огромния двор на доктора, обрасъл с бурени и коприва, двадесетина момчета риташа топка. Бяха деца на квартирантите, занаятчиите, които живееха в трите стари неугледни пристройки, които докторът всяка година се канеше да ремонтира и все отлагаше. Разнесоха се звънки силни гласове. В отдалечената част, до входа на къщата, стоеше Юлия Сергеевна, скръстила ръце отзад, и гледаше играта.

– Здравейте! – извика Лаптев.

Тя се озърна. Обикновено той я виждаше равнодушна, студена или както вчера – уморена, но сега изражението ѝ беше живо и весело, като на момчетата, които играеха на топка.

– Погледнете, в Москва никога не играят толкова весело – каза тя, идвайки към него. – Впрочем там няма такива големи дворове, няма къде да потичат. А баща ми току-що тръгна към вас – добави тя, запяйки децата.

– Зная, но аз не идвам при него, а при вас – каза Лаптев, любувайки се на младостта ѝ, която по-рано като че ли не забелязваше и която като че ли откриваше едва днес; струваше му се, че вижда за първи път тънката ѝ бяла шия със златно синджирче. – Аз при вас... – повтори той. – Сестра ми ви праща това чадърче, забравили сте го вчера.

Тя протегна ръка, за да вземе чадърчето, но той го притисна към гърдите си и заговори страстно, неудържимо, отдаден отново на сладкия възторг, който бе изпитал снощи под чадърчето:

– Моля ви, подарете ми го. Ще го пазя за спомен от вас... от

нашето познанство. То е толкова прекрасно!

– Вземете го – каза тя и почервения. – Но в него няма нищо прекрасно.

Той я гледаше в упоение, мълчеше и не знаеше какво да каже.

– Защо ви държа в тая пещ? – каза тя след известно мълчание и се разсмя. – Да отидем в стаята.

– Няма ли да ви преча?

Влязоха на сянка. Юлия Сергеевна изтича нагоре, шумолейки с бялата си рокля на сини цветчета.

– Не може да ми се попречи – отговори тя, спирайки на стълбището, – аз никога нищо не правя. При мен всеки ден е празник, от сутрин до вечер.

– Думите ви са ми неразбираеми – каза той, приближавайки към нея. – Израснал съм в среда, в която се трудят всеки ден, всички без изключение, и мъже, и жени.

– А ако няма какво да се прави?

– Трябва да поставиш живота си в такива условия, че трудът да ти стане необходимост. Без труд не може да има чист и радостен живот.

Той отново притисна чадърчето към гърдите си и каза тихо, неочаквано и за себе си, без да познае гласа си:

– Всичко бих дал, ако се съгласите да станете моя жена. Всичко бих дал... Няма цена, няма жертва, която не бих приел.

Тя потръпна и го погледна с почуда и страх.

– Какво говорите, какво говорите? – продума и пребледня. – Това е невъзможно, повярвайте ми. Извинете.

После бързо, все така шумолейки с роклята си, тръгна нагоре и се скри зад вратата.

Лаптев разбра какво означаваше това, и настроението му се промени тутакси, рязко, сякаш светлината в душата му помръкна внезапно. Засрамен, унижен като човек, когото са пренебрегнали, когото не харесват, който е противен, може би отвратителен, от когото бягат, той излезе от къщата.

„Всичко бих дал“ – иронизираше се, докато се прибираше въщи по жегата и си спомняше подробностите по обяснението. „Всичко бих дал“ – съвсем търгашески. Като че ли му е притрябвало някому твоего всичко!

Всичко, което беше казал току-що, му се струваше глупаво до поврат. Защо излъга, че е израснал в среда, в която всички без изключение се трудят? Защо говореше с назидателен тон за чистия, радостен живот?

Това беше глупаво, неинтересно, фалшиво – фалшиво по московски. Но лека-полека го обзе безразличието на престъпниците след суровата присъда, вече мислеше, че слава Богу, всичко е минало, ужасната неизвестност бе отминала и не трябваше по цели дни да чака, да се измъчва и да мисли само за едно и също; всичко се изясни; трябваше да отхвърли всякакви надежди за лично щастие, да живее без желаниа, без надежди, да не мечтае, да не чака, а за да избегне скуката, която омерзително го обсебваше, можеше да се захване с чуждите работи, с чуждото щастие и нямаше да усети как щеше да дойде старостта, животът щеше да стигне до своя край – и нищо друго не му трябваше. Вече му бе все едно, нищо не искаше и можеше да разсъждава хладно, но усещаше по лицето си, особено под очите, някаква тежест, челото му се напрягаше като опъната гума, аха – да бликнат сълзите му. Почувствал тялото си без сили, той легна в постелята и след пет минути дълбоко заспа.

Глава 3

Предложението, което Лаптев ѝ бе отправил толкова неочаквано, доведе до отчаяние Юлия Сергеевна.

Тя почти не познаваше Лаптев, запознанството им бе станало случайно; той беше богат човек, представител на известната московска фирма „Фьодор Лаптев и синове“, винаги много сериозен, очевидно умен, угрижен от болестта на сестра си; струваше ѝ се, че не ѝ обръща никакво внимание, и самата тя беше съвсем равнодушна към него – и изведнъж това обяснение на стълбището, това жалко, възхитено лице...

Предложението я смути и с внезапността си, и с това, че беше произнесена думата жена, и с това, че трябваше да му откаже. Тя вече не помнеше какво му бе отвърнала, но продължаваше да усеща следите на поривистото, неприятно чувство, с което му отказа. Той не ѝ харесваше; имаше вид на бакалин, самият беше неинтересен, тя не би могла да отговори по друг начин, освен да откаже, но все пак ѝ беше неловко, като че ли беше постъпила зле.

– Боже мой, без да влезе в стаята, направо на стълбището – говореше отчаяно тя, отправила взор към иконката, която висеше над възглавето ѝ, – без да ме е ухаждал, някак странно, необикновено...

В самотата тревогата ѝ с всеки изминал миг ставаше все по-силна и тя не можеше да се справи с това тежко чувство. Искаше ѝ се някой да я изслуша и да потвърди, че е постъпила правилно. Но нямаше с кого да поговори. Майчица си нямаше отдавна, баща си смяташе за странен човек и не можеше да говори сериозно с него. Той я притесняваше с капризите си, извънредната си мнителност и неопределените си жестове; и щом заприказваше с него, той веднага започваше да говори за себе си. И по време на молитвата не беше напълно откровена, защото вероятно не знаеше за какво точно да се моли на Бога.

Донесоха самовара. Юлия Сергеевна, много бледа, уморена, с безпомощен вид, отиде в трапезарията, запари чая – беше нейно задължение – и наля чашата на баща си. Сергей Борисич, в дългия си до под коленете сюртук, зачервен, рошав, с ръце в джобовете, кръстосваше стаята като звяр в клетка. Спре до масата, отпие от чашата с ищах и отново кръстосва и все мисли за нещо.

– Лаптев ми направи предложение днес – каза Юлия Сергеевна и почервенея.

Докторът я погледна неразбиращо.

– Лаптев? – попита той. – Братът на Панаурова?

Той обичаше дъщеря си; вероятно рано или късно тя щеше да се омъжи и да го напусне, но се стараеше да не мисли за това. Смотатата го плашеше и незнайно защо му се струваше, че ако остане сам в тази къща, ще получи апоплектичен удар, но не обичаше да го споделя.

– Какво пък, много се радвам – каза той и вдигна рамене. – Поздравявам те от все сърце. Сега ти се предоставя прекрасен случай да се разделиш с мен за огромно твое удоволствие. И напълно те разбирам. На твоите години да живееш със стар баща, болен човек, не съвсем с ума си, сигурно е много тежко. Прекрасно те разбирам. И всички ще се радват, ако пукна по-бързо и отида по дяволите. Поздравявам те от все сърце.

– Аз му отказах.

На доктора му олекна на душата, но вече нямаше спиране и продължи:

– Чудя се, отдавна се чудя защо досега не са ме затворили в лудницата? Защо нося това сако, а не усмирителна риза? Все още вярвам в истината, в доброто, аз съм глупак идеалист, а нима в наше време това не е лудост? И как се отнасят към моята истина, към моето честно отношение? Само дето не ме замерят с камъни и не ме яхат като магаре. И дори най-близките ми роднини само се увесват на шията ми, дяволите да ме вземат, глупака старик...

– С вас не може човешки да се говори! – каза Юлия.

Тя поривисто стана от масата и се прибра в стаята си разгневена, като си припомняше колко често баща ѝ беше несправедлив с нея. След малко вече ѝ беше жал за него и когато той тръгна към клуба, го изпрати до долу и сама затвори вратата подире му. Навън времето беше лошо, тревожно; вратата хлопаше от напора на вятъра и в пруста духаше от всички страни, свещта едва не угасна. Горещта Юлия обходи всички стаи и прекръсти всички прозорци и врати; вятърът виеше така, сякаш някой ходеше по покрива. Никога досега не ѝ е било толкова мъчно, никога досега не беше изпитвала такава самота.

Тя се запита дали постъпи добре, като отказа на човека само защото не харесва външността му? Наистина, тя не го обича и да се омъжи за него, означава да се прости завинаги с мечтите си, с разбиранията си за щастие и съпружески живот, но ще срещне ли някога този, за когото мечтае, и дали той ще я обикне? Вече е на двадесет и една години. Ергени в града няма. Представи си всички познати мъже – чиновници,

учители, офицери; едни от тях бяха вече женени и семейният им живот я поразяваше с празнотата и скуката си, другите бяха безинтересни, безцветни, глупави, порочни. Каквото и да е, Лаптев е москоччанин, завършил е университет, говори френски; живее в столицата, където има много умни, благородни и известни хора, там е шумно, има прекрасни театри, музикални вечери, превъзходни шивачки, сладкарници... В Светото писание е казано, че жената трябва да обича мъжа си, и в романите на любовта е отредено голямо значение, но дали не преувеличават? Нима няма семеен живот без любов? Казват, че любовта бързо се изпарява и остава само навикът, че самата цел на семейния живот е не в любовта, не в щастието, а в задълженията, например във възпитанието на децата, в грижите за домакинството и така нататък. Пък и в Светото писание може би става дума за любовта към мъжа като към ближен, уважението към него, снизхождението.

Преди лягане Юлия Сергеевна внимателно прочете вечерните си молитви, после коленичи, като притисна ръце към гърдите си, взря се в пламъчето на кандилото и рече прочувствено:

– Вразуми ме, застъпнице! Вразуми ме, Господи!

В живота ѝ се беше случвало да срещне стари моми, бедни и незначителни, които горчиво се разкайваха и съжаляваха, че някога са били отказали на своите женихи. Дали няма да я сполети същата съдба? Дали да не отиде в манастир или да не стане милосърдна сестра?

Съблече се и си легна, като се прекръсти и прекръсти въздуха около себе си. Неочаквано в коридора рязко и печално прозвуча звънец.

– Ах, Боже мой! – промълви тя, усетила от този звън болезнено раздразнение по цялото тяло. Лежеше и все мислеше колко беден откъм събития е този провинциален живот, еднообразен и в същото време неспокоен. Постоянно да трепериш, да се боиш от нещо, да се сърдиш и да се чувстваш виновен и в края на краищата нервите ти се изхабяват до такава степен, че да се страхуваш да се подадеш изпод одеялото.

След половин час отново се раздаде звън, също толкова рязък. Вероятно прислугата спеше и не чуваше. Юлия Сергеевна запали свещта и треперейки и ядосана на слугите, започна да се облича, но когато вече облечена излезе в коридора, долу прислужницата тъкмо затваряше вратата.

– Мислех, че е господарят, пък то за болен идваха – каза тя.

Юлия Сергеевна се върна в стаята си. Извади от скрина тесте карти и реши, че ако добре ги разбърка и ги сече и отдолу се покаже червена карта, това ще означава да, тоест трябва да приеме предложението на

Лаптев, ако е черна – не. Картата излезе десетка пика.

Това я успокои, тя заспа, но на сутринта нямаше нито да, нито не и вече мислеше, че сега, ако поиска, може да промени живота си. Мислите я умориха, тя изнемощи и се почувства болна, но все пак след единадесет се облече и тръгна да посети Нина Фьодоровна. Искаше ѝ се да види Лаптев: може пък да ѝ се стори по-хубав, може пък досега да се е лъгала...

Беше ѝ трудно да върви срещу вятъра, едва пристъпяше, като придържаше шапката си с две ръце, и нищо не виждаше от праха.

Глава 4

Като влезе при сестра си и неочаквано видя Юлия Сергеевна, Лаптев отново изпита унижителното състояние на човек, който е неприятен. Той си направи извода, че ако тя толкова лесно след случилото се вчера може да посети сестра му и да се срещне с него, това означава, че не го забелязва или го смята за пълно нищожество. Но когато се ръкуваше с нея, тя, бледа, напрашена под очите, го погледна печално и виновно; той разбра, че тя също страда.

Не ѝ беше добре. Поседя съвсем малко, десетина минути, и стана да се сбогува. На тръгване каза на Лаптев:

– Изпратете ме до вкъщи, Алексей Фьодорович.

По улицата вървяха мълчешком, като придържаха шапките си. Той вървеше отзад и се стараеше да я заслони от вятъра. В напречната уличка беше по-тихо и тук двамата тръгнаха редом.

– Ако вчера не съм била любезна, моля да ме извините – започна тя и гласът ѝ потрепна, все едно щеше да заплаче. – Това е истинско мъчение! Цяла нощ не съм спала!

– А аз отлично проспах цялата нощ – каза Лаптев, без да я гледа, – но това не означава, че се чувствам добре. Животът ми е провален, дълбоко съм нещастен и след вчерашния ви отказ се чувствам като отровен. Най-тежкото беше казано вчера, днес вече не се стеснявам и мога да говоря откровено. Обичам ви повече от сестра си, повече, отколкото покойната си майка... Без сестра си и без майка си бих могъл да живея и живях, но да живея без вас, е безсмислено и не мога...

И сега, както обикновено, той отгатваше намеренията ѝ. Разбираше, че тя иска да продължи вечерашното и само заради това го помоли да я изпрати и сега го води към дома си. Но какво още може да добави към отказа си? Какво ново е замислила? По всичко, по погледите, по усмивката и дори по това, как държеше главата и раменете си, вървейки до него, той виждаше, че тя, както и преди, не го обича, че той ѝ е чужд. Какво ли още иска да му каже?

Сергей Борисич си беше вкъщи.

– Добре дошли, много се радвам, че ви виждам, Фьодор Алексеич – каза той, като бъркаше името му. – Много се радвам, много се радвам.

По-рано не беше толкова любезен и Лаптев съобрази, че предложението му е стигнало до доктора. Това не му хареса. Седеше сега в

гостната и тази стая му правеше странно впечатление с еснафската си обстановка, с лошите си картини и въпреки че в нея имаше и кресла, и огромна лампа с абажур, приличаше по-скоро на необитаемо помещение, на просторен хамбар и беше повече от ясно, че в такава стая може да се чувства като у дома си само човек като доктора; другата стая, почти двойно по-голяма, наричаха залата и тук имаше само столове като в зала за танци. И докато седеше в гостната и говореше с доктора за сестра си, Лаптев започна да се измъчва от едно подозрение. Да не би Юлия Сергеевна да посети сестра му и да го доведе после тук, за да му обяви, че приема предложението му? О, колко ужасно е това, по-ужасното е, че неговата душа бе достъпна за подобни подозрения. Той си представяше как снощи бащата и дъщерята дълго са се съветвали, може би и дълго са спорили и най-накрая са постигнали съгласие, че Юлия Сергеевна е постъпила лекомислено, като е отказала на богатия човек. В ушите му звучаха дори думите, които говорят родителите в подобни случаи: „Наистина, ти не го обичаш, но помисли си само какво богатство можеш да придобиеш!“

Докторът се нагани да тръгне при болните. Лаптев искаше да излезе с него, но Юлия Сергеевна каза:

– Моля ви, останете!

Тя се бе измъчила, бе паднала духом и сега убеждаваше себе си, че да се откаже на порядъчен, добър, любящ човек само защото не ѝ харесваше, особено когато с този брак ѝ се предоставяше възможност да промени живота си, своя невесел, монотонен, празен живот, когато младостта си отиваше и в бъдещето не се виждаше нищо по-светло, да се отказва при такива обстоятелства, бе безумие, каприз и прищявка и че дори Господ можеше да я накаже за това.

Баща ѝ излезе. Когато стъпките му утихнаха, тя изведнъж се спря пред Лаптев и каза решително, странно пребледняла.

– Дълго мислих вчера, Алексей Фьодорич... Приемам предложението ви.

Той се наведе и целуна ръката ѝ, тя неловко го целуна с хладни устни по главата. Той чувстваше, че в това любовно обяснение липсва главното – нейната любов, и има много излишни неща, искаше му се да закрепещи, да избяга, веднага да замине в Москва, но тя стоеше наблизко, изглеждаше му толкова прекрасна и страстта го овладя внезапно, той съобрази, че вече е късно за размисли, прегърна я страстно, притисна я към гърдите си и като бръщолевеше някакви слова, премина на ти, целуна я по шията, после по бузата, по главата...

Тя се отдръпна до прозореца, изплашена от тези ласки, и двамата вече съжаляваха, че се обясниха, и смутени се питаха: „Защо стана така?“

– Ако знаехте колко съм нещастна! – продума тя, притиснала ръце.

– Какво ви е? – попита той, пристъпвайки към нея, като също притисна ръце. – Скъпа моя, за Бога, кажете – какво? Но само истината, моля ви, само голата истина!

– Не ми обръщайте внимание – каза тя и се усмихна пресилено. – Обещавам ви, ще ви бъда вярна, предана жена... Елате тази вечер.

Докато седеше после у сестра си и четеше исторически роман, той си спомняше всичко това и му беше обидно, че на великолепното му чисто, разгърнато чувство отвръщат толкова дребнаво – не го обичат, а приеха предложението му вероятно само защото е богат, тоест предпочетоха в него това, което самият той ценеше най-малко. Можеше да се допусне, че Юлия, чиста и вярваща в Бога, нито веднъж не е помислила за пари, но нали тя не го обича, не го обича и вероятно има сметка, може би ненапълно осъзната, смътна, но все пак сметка. Къщата на доктора му беше противна с еснафската си обстановка, самият доктор беше жалък тлъст скъперник, някакъв оперетъчен Гаспар² от „Корневилските камбани“, самото име Юлия вече му звучеше вулгарно. Той си представяше как той и неговата Юлия ще се венчаят всъщност съвършено непознати, без капка чувство от нейна страна, все едно ги е сватосвала сваха, и за него сега оставаше една утеха, толкова банална, както и самият този брак, утехата, че той не е първият, нито последният, че така се женят и омъжват хиляди хора и че Юлия с времето, когато го опознае по-отблизо, може би ще го обикне.

– Ромео и Юлия – каза той, затвори книгата и се засмя. – Аз, Нина, съм Ромео. Можеш да ме поздравяваш, днес направих предложение на Юлия Белавина.

Нина Фьодоровна помисли, че той се шегува, но после повярва и заплака. Тази новина не ѝ хареса.

– Е, какво пък, поздравявам те – каза тя. – Но защо толкова внезапно?

– Не, не е внезапно. То започна от март, само че ти нищо не забеляваш... Влюбих се още през март, когато се запознах с нея ето тук, в своята стая.

2. Герой от операта „Корневилските камбани“ на френския композитор Р. Планкет (1848–1903).

– А аз си мислех, че ще се ожениш за някоя нашенка, московчанка – каза след кратко мълчание Нина Фьодоровна. – Момичетата от нашия кръг ще са по-непридирчиви. Но най-главното, Альоша, е ти да си щастлив, това е най-важно. Моят Григорий Николаич не ме обичаше и не мога да скрия, ти виждаш как живеем. Разбира се, всяка жена може да те обикне за добротата и ума, но пък Юлечка е институтка и дворянка, на нея няма да са ѝ достатъчни доброта и ум. Тя е млада, а ти самият, Альоша, вече не си млад и не си красив.

За да омокоти последните думи, тя го поглади по бузата и каза:

– Не си красив, но си ми чудесен.

Тя се развълнува така, че на бузите ѝ дори изби лека руменина, и с увлечение разсъждаваше дали ще е прилично да благослови Альоша с иконата: нали е най-голямата сестра и му е вместо майка; и тя все се стараше да убеди печалния си брат, че сватбата трябва да е, както се полага – тържествена и весела, да не приказват хората.

После той започна да ходи у Белавини като годеник, по три-четири пъти на ден, и вече нямаше време да отменя Саша и да чете исторически романи. Юлия го приемаше в двете си стаи, далеч от гостната и кабинета на баща ѝ, и те много му харесваха. Стените им бяха тъмни, в ъгъла имаше домашен иконостас; миришеше на хубав парфюм и на зехтин от кандилото. Живееше в най-отдалечените стаи, леглото и тоалетката ѝ бяха закрити с паравани, а вратичките на библиотечката бяха драпирани отвътре със зелени перденца; тя ходеше по килимите съвсем безшумно – от това той направи извод, че има затворен характер и че обича тихия, затворен, усамотен живот. У дома си беше все още в положението на непълнолетна, не разполагаше със собствени пари и понякога по време на разходка се сконфузваше, че няма нито копейка. Баща ѝ ѝ даваше за тоалети и книги по малко, не повече от сто рубли на година. Пък и самият доктор едва ли имаше пари въпреки добрата му практика. Всяка вечер той играеше карти в клуба и винаги губеше. Освен това купуваше къщи от дружеството за взаимен кредит с прехвърляне на дълга и ги даваше под наем; квартирантите му плащаха нередовно, но той твърдеше, че тези операции с къщите са много изгодни. Беше заложил дома, в който живееше с дъщеря си, с парите купи празно място и вече беше започнал да строи на него двуетажна къща, за да я заложить и нея.

Сега Лаптев живееше като в мъгла, все едно не беше той, а двойникът му, и вършеше много неща, които не би се решил да прави по-рано. Два-три пъти ходи с доктора в клуба, вечеря с него и сам му предложи пари за строежа; дори посети Панауров в другата му квартира. Веднъж

Панауров го покани там на обяд и Лаптев се съгласи, без да помисли. Посрещна го дама на около тридесет и пет години, висока и суха, с леко прошарени коси и черни вежди, очевидно чужденка. По лицето ѝ имаше бели петна от пудра, тя се усмихна сладниково любезно и се ръкува по-ривисто, така че гривните на белите ѝ ръце зазвъняха. На Лаптев му се стори, че му се усмихва така, защото искаше да скрие от другите и от самата себе си, че е нещастна. Той видя и две момиченца, на пет и на три години, които приличаха на Саша. За обяд поднесоха млечна супа, студено телешко с моркови и шоколад. Всичко беше сладниково и безвкусно, но за сметка на това върху масата блестяха златни вилнички, шишенца със соев сос и чили, прекалено натруфено съдче, златна пиперница.

Едва след като изяде млечната супа, Лаптев съобрази колко нетактично бе постъпил, като бе дошъл на обяд тук. Дамата беше смутена, през цялото време се усмихваше, като показваше зъбите си. Панауров обясняваше научно какво е влюбването и от какво произлиза.

– Имаме си работа с едно от явленията на електричеството – говореше той на френски, като се обръщаше към дамата. – В кожата на всеки човек са заложени микроскопични жлезички, в които има токове. Ако се срещате с особа, чиито токове са паралелни с вашите, ето ви и любов.

Когато Лаптев се върна вкъщи и сестра му го попита къде е бил, му стана неловко и не отвърна нищо.

През цялото време преди сватбата усещаше фалша на положението. Любовта му с всеки ден ставаше все по-силна и Юлия му изглеждаше поетична и възвишена, но все пак взаимност нямаше, а всъщност той купуваше, а тя се продаваше. Понякога, като се размислеше, изпадаше просто в отчаяние и се питаше дали да не избяга. Не спеше вече по цели нощи и все мислеше как след сватбата ще се срещне в Москва с госпожата, която в писмата до приятелите си наричаше „особа“, и как баща му и брат му, хора трудни, ще се отнесат към женитбата му и към Юлия. Той се страхуваше, че баща му още при първата среща ще каже на Юлия нещо грубо. А с брат му Фьодор напоследък ставаше нещо странно. Във всичките си дълги писма той пишеше за важноста на здравето, за влиянието на болестта върху психическото състояние, какво представлява религията, и нито дума за Москва и за работата. Тези писма ядосваха Лаптев и му се струваше, че характерът на брат му се променя не към добро.

Сватбата беше през септември. Венчавката стана в църквата „Свети

Петър и Павел“ след литургията и същия ден младоженците заминаха за Москва. Когато Лаптев и жена му – в черна рокля с шлейф, с вид на истинска дама, се прощаваха с Нина Фьодоровна, лицето ѝ се изкриви, но от сухите ѝ очи не потече нито сълзица. Тя каза:

– Ако, не дай Боже, умра, вземете при себе си момичетата ми.

– О, обещавам ви! – отвърна Юлия Сергеевна и устните и миглите ѝ също започнаха да потрепват нервно.

– Ще дойда при теб през октомври – развълнувано каза Лаптев. – Оздравявай, скъпа моя.

Пътуваха в самостоятелно купе. И на двамата им беше тъжно и неловко. Тя седеше в ъгъла, без да сваля шапката си и се преструваше, че дреме, а той лежеше на канапето срещу нея погълнат от тревожни мисли: за баща му, за „особата“, за това, дали ще ѝ хареса на Юлия московският му дом. Като поглеждаше жена си, която не го обичаше, той си мислеше унило: „Защо се случи така?“

Глава 5

В Москва Лаптеви търгуваха на едро с галантерийни стоки: ресни, ширити, шнурове, памучни чилета, копчета и прочие. Брутната печалба достигаше два милиона годишно; какъв беше чистият доход, не знаеше никой освен стареца. Синове и служителите определяха този доход приблизително на триста хиляди и казваха, че би бил със стотина хиляди повече, ако старият не се „разпускате“, тоест не даваше на кредит безразборно; през последните десет години бяха натрупали безнадеждни полици почти за един милион и управителят, когато се отвореше дума за това, намигаше хитро с едно око и казваше думи, чието значение не беше ясно за всички:

– Психологическа последица на века.

Главните търговски операции ставаха на градската чаршия, в помещението, което наричаха склада. В склада се влизаше от двора, където винаги беше мрачно, миришеше на рогозки и товарните коне чаткаха с копита по асфалта. Вратата, много скромна на вид, обкована с желязо, водеше от двора към стая с потъмнели от влага, надраскани с въглен стени, осветена от тясно прозорче с желязна решетка, след това вляво имаше друга стая, по-голяма и по-чиста, с чугунена печка и две маси, но също със зарешетен прозорец: това беше кантората и вече от тук тясна каменна стълба водеше към втория етаж, където се намираше главното помещение. То беше доста голяма стая, но поради постоянния полумрак, ниския таван и теснотията от сандъци, денкове и сновящи хора правеше на новодошлия същото неугледно впечатление, както и двете долни. Горе, както и в кантората, стоката стоеше по рафтовете на вързопи, пакети и в картонени кутии, в подредбата ѝ не се долавяха нито ред, нито красота и ако тук-там през дупките на книжните пакети не се подаваха ту алени конци, ту пискюл, ту краищата на ресни, не можеше да се познае отведнъж с какво се търгуваше тук. От вида на тези смачкани книжни пакети и кутии трудно можеше да се допусне, че от подобни дреболии се печелят милиони и че тук, в склада, всеки ден се трудят по петдесет души, без да се броят купувачите. Когато по пладне на другия ден, след като пристигна в Москва, Лаптев посети склада, носачите опаковаха стока и тряскаха толкова силно по сандъците, че в първата стая и в кантората никой не го чу, като влезе. По стълбата слизаше познатият пощаджия със сноп писма в ръка, мръсеше се от ударите и също не го

забеляза. Първият, който го посрещна горе, беше брат му Фьодор Фьодорович, с когото толкова си приличаха, че ги вземаха за близнаци. Тази прилика непрекъснато напомняше на Лаптев за собствената му външност и сега, като видя пред себе си този нисичък човек с руменина по бузите, с редки коси и хилави непородисти бедра, толкова скучен и неинтелигентен на вид, се запита: „Нима и аз съм такъв?“

– Колко се радвам, че те виждам! – каза Фьодор, разцелува го и му стисна силно ръката. – Всеки ден те чаках с нетърпение, мили мой. Още щом написа, че се жениш, започна да ме мъчи любопитството, пък и се затъжих, братко. Помисли си, половин година не сме се виждали. Е, какво? Как е? Нина зле ли е? Много ли?

– Много зле.

– Божия воля – въздъхна Фьодор. – А жена ти? Сигурно е хубавица. Аз вече я обичам, нали ми се пада сестричка. Заедно ще я глезим.

Показа се до болка познатият на Лаптев широк превит гръб на баща му, Фьодор Степанич. Старецът седеше на табуретка на тезгяха и говореше с един клиент.

– Тате, Бог ни прати радост! – провикна се Фьодор. – Брат ми пристигна!

Фьодор Степанич беше висок на ръст и с много яко телосложение, тъй че въпреки своите осемдесет години и бръчките все още имаше вид на здрав, силен човек.

Говореше с тежък, плътен бучащ бас, който излизаше от широката му гръд като из бъчва. Брадата си бръснеше, носеше подстригани по войнишки мустаци и пушеше пури. По всяко време на годината и в склада, и у дома беше облечен в широко ленено сако, защото винаги му беше горещо. Неотдавна му откриха катаракта, виждаше зле и вече не работеше, само разговаряше и пиеше чай със сладко. Лаптев се наведе и му целуна ръка, после го целуна по устните.

– Отдавна не сме се виждали, драги ми господине. Доста отдавна. Дошъл си да те поздравя със законния брак ли? Така да бъде, поздравявам те – и той поднесе устни за целувка.

Лаптев се наведе и го целуна.

– Какво, и госпожицата си ли доведе? – попита старецът и без да дочака отговор, се обърна към клиента: – С настоящото ви известявам, татенце, че встъпвам в брак с еди-коя си девойка. Да. А да поиска от татенцето съвет и благословия, не влиза в правилата. Сега всичко вършат на своя глава. Когато се женех аз, бях превалил четиридесетте, на колене пред баща си паднах и съвет му исках. Сега вече не е така.

Старецът се зарадва на сина си, но смяташе за неприлично да проявява нежности и да показва радостта си. Гласът му, начинът му на говорене и „госпожицата“ навеяха у Лаптев онова лошо настроение, което го изпълваше всеки път в склада. Всяка дреболия тук напомняше за миналото, когато го биеха и го държах на постна храна; той знаеше, че и сега бият момчетата и им разкървавяват носа и че когато тези момчета пораснат, също ще бият. Пет минути в склада му бяха достатъчни, за да започне да му се струва, че ей сега ще го наругаят или ще го ударят по носа.

Фьодор потупа клиента по рамото и каза на брат си:

– Ето, Альоша, представям ти нашия тамбовски печаловник Григорий Тимофеич. Може да служи за пример на съвременната младеж: вече шестдесето десетилетие начена, а има бебета.

Служителите се засмяха и клиентът, хилав старец с бледно лице, също се засмя.

– Природа със свръхобикновено действие – отбеляза управителят, който стоеше до тезгяха. – Откъдето влязло, от там и ще излезе.

Управителят, висок мъж на около петдесет години с тъмна брада, с очила и молив зад ухото, обикновено изразяваше мислите си неясно, с далечни намеци, при това по хитрата му усмивка ставаше ясно, че придава на думите си някакъв особен, тънък смисъл. Обичаше да завоалира речта си с книжни думи, които разбираше по своему, а и много от най-обикновените думи употребяваше често не в значението, което имаха. Например думата „освен“. Когато изразяваше категорична мисъл и не искаше да му противоречат, той протягаше напред дясната си ръка и произнасяше:

– Освен!

И най-чудното беше, че останалите служители и клиенти го разбираха отлично. Наричаха го Иван Василевич Початкин и беше родом от Кашира. Сега, когато се здрависваше с Лаптев, той се изрази така:

– От ваша страна заслуга за храброст, защото женското сърце е Шамил³.

Другото важно лице в склада беше служителят Макеичев, пълен, солиден блондин с лисо теме и с бакенбарди. Той се приближи до Лаптев и го поздрави почтително, тихо:

– Имам честта-с... Господ чу молбите на вашия родител-с. Слава

3. Имам на Дагестан и Чечня, ръководител на кавказците в борбата им против колонизаторите и местните феодали (1799–1871).

Богу-с.

После започнаха да прииждат и да го поздравяват със законния брак и другите служители. Всички бяха модно облечени и имаха вид на напълно порядъчни, възпитани хора. Говореха на „о“, „г“ произнасяха като латинското g; и понеже почти през две думи употребяваха „с“⁴, поздравленията им, произнасяни като скоропоговорка, например фразата „Желая ви всичко най-хубаво“, се чуваха като шибане с пръчка по въздуха – „жвиссс“.

Всичко това бързо доскуча на Лаптев, прииска му се да си тръгне, но беше неудобно. Трябваше от приличие да постои най-малко два часа в склада. Отдалечи се от тезгяха и започна да разпитва Макеичев благополучно ли е било лятото, какво ново има, и той отговаряше почтително, без да го гледа в очите. Остригано момче в сива ризка подаде на Лаптев чаша чай без чинийка; след малко друго момче, минавайки наблизо, се спъна в един сандък и едва не падна, а солидният Макеичев изведнъж се преобрази, лицето му стана страшно, зло, лице на изверг и той изкрещя:

– Гледай си в краката!

Служителите се радваха, че младият господар се е оженил и най-накрая си е дошъл; те го поглеждаха приветливо и любопитно и всеки, който минеше наблизо, смяташе за свой дълг да му каже почтително нещо приятно. Но Лаптев беше убеден, че всичко това не е искрено и че се подмазват, защото се страхуваха от него. Той не можеше да забрави как преди петнадесет години един служител се разболя психически, избяга бос и по долно бельо на улицата и като се заканваше с юмрук към прозорците на господарите, крещеше, че са го измъчили; и когато завалията после оздравя, дълго му се присмиваха и му припомняха как викал на господарите „плантатори“, вместо „експлоататори“. Изобщо Лаптевите служители живееха много лошо и за това отдавна се говореше из цялата чаршия. Най-лошото от всичко беше, че към тях старецът Фьодор Степанич прилагаше някаква азиатска политика. Така например никой не знаеше колко получаваша любимците му Початкин и Макеичев; те получаваша по три хиляди на година заедно с премиите, не повече, той дори се преструваше, че им дава по седем; премии се раздаваха всяка година на всички служители, но тайно, така че този, който получаваше малко, от самолюбие трябваше да казва, че е получил много; нито едно момче

4. Има се предвид прибавянето на „с“ към произволна дума от речта (съкратено от сударь) за изразяване на вежливост, почтителност, раболепие.

не знаеше кога ще го повишат в служител; нито един служител не знаеше доволен ли е от него господарят или не. Не им забраняваха да се женят, но те не се женеха, защото се страхуваха, че женитбата няма да е угодна на господаря и ще загубят мястото си. Позволяваше им се да имат познати и да ходят на гости, но в девет часа се затваряха вратите и всяка сутрин господарят подозрително оглеждаше всички служители и проверяваше не мирише ли някой на водка: „Я ми дъхни!“

На всеки празник служителите трябваше да ходят на утринната и да застават в църквата така, че господарят да ги вижда всичките. Постите се спазваха строго. В тържествени дни, например на именния ден на господаря или на членовете на семейството му, служителите трябваше по списък да поднасят сладкиш от Флей или албум. Живееха на долния етаж на къщата на „Пятницкая“ и в пристройката по трима-четирима в стая и на обяд ядяха от обща паница, въпреки че пред всеки имаше чиния. Ако някой от господарите влезеше при тях по време на обяда, всички ставаха прави.

Лаптев съзнаваше, че само повредените от възпитанието на стария измежду тях можеха да го смятат сериозно за благодетел, останалите виждаха у него враг и „плантатор“. Сега, след половингодишно отсъствие, той не виждаше промяна към по-добро; и дори се забелязваше нещо ново, което не предвещаваше нищо хубаво. Брат му Фьодор, който порано беше тих, замислен и безкрайно деликатен, сега тичаше по склада с вид на много зает и делови човек, с молив зад ухото, потупваше клиентите по рамото и викаше на служителите „Приятели!“ . Вероятно играеше някаква нова роля и в тази нова роля Алексей не можеше да го познае.

Гласът на стареца бучеше безспир. От безделие той съветваше купувачите как да живеят и как да уреждат работите си, и непрекъснато се изтъкваше за пример. Тези хвалби, този авторитетен потискащ тон Лаптев беше слушал и преди десет, и преди петнадесет, и преди двадесет години. Старецът се обожаваше; от думите му винаги излизаше, че е ощастливил покойната си жена и цялата ѝ рода, децата си – възнаградил, продавачите и служителите – облагодетелствал и цялата улица, всички познати – принудил вечно да молят Бога за него; каквото и да похванел, все било хубаво, а ако работите на хората не вървели, то било, защото не искали да се посъветват с него; без негов съвет ничия работа не можела да успее. В църквата винаги заставаше пред всички и дори правеше забележки на свещениците, когато според него не изпълняваха службата, както трябваше, и смяташе, че това е угодно Богу, защото Бог

го обича.

Към два часа в склада вече всички работеха освен стареца, който продължаваше да бучи. За да не се мотае, Лаптев прие шнуrowe от една занаятчийка и я освободи, после изслуша един купувач – вологодски търговец, и заповяда на продавача да се заеме с него.

– Твърдо, веди, аз! – се чуваше от всички страни (с буквите от азбуката в склада се обозначаваха цените и номерата на стоките). – Рци, иже, твърдо!

На тръгване Лаптев се сбогува само с Фьодор.

– Утре ще дойда с жена си на „Пятницкая“ – каза той, – но, предупреждавам, че ако татко каже дори една груба дума, няма да остана нито минута.

– Все същият си – въздъхна Фьодор. – Ожени се, не се промени. Трябва, братле, да си по-снизходителен към стареца. И така, значи утре към единадесет часа. Ще те чакаме с нетърпение. Идвай направо от литургията.

– Не ходя на литургия.

– Е, все едно. Важното е да не е по-късно от единадесет, за да успеem и на Бога да се помолим, и да похапнем заедно. Поздрави сестричка-та и целуни ръката ѝ. Имам предчувствие, че ще я обикна – добави Фьодор напълно искрено. – Завиждам ти, братле! – викна той, когато Алексей вече слизаше надолу.

И защо все така срамежливо се свива, все едно му се струва, че е гол – мислеше си Лаптев, докато вървеше по „Николская“ и се опитваше да проумее промяната у Фьодор. – И езикът му някакъв нов: братко, мили брате, Бог милост ни прати, да се помолим Богу – съвсем като Юдушка на Шчедрин.

Глава 6

На другия ден, в неделя, в единадесет часа той вече пътуваше с жена си по „Пятницкая“ в лек екипаж с един кон. Страхуваше се от някоя неочаквана груба реакция на Фьодор Степанич и предварително му беше неприятно. След двете нощи, прекарани в дома на мъжа си, Юлия Сергеевна смяташе омъжването си за грешка, нещастие и ако ѝ се наложеше да живее с него не в Москва, а някъде в друг град, струваше ѝ се, че нямаше да може да преживее този ужас. Москва я забавляваше: улиците, къщите, църквите ѝ харесваха много и ако можеше да пътува в тази прекрасна шейна със скъпи коне, да пътува цял ден, от сутрин до вечер и докато се носи, да диша прохладния есенен въздух, вероятно не би се усещала толкова нещастна.

Край бялата, наскоро измазана двуетажна къща кочияшът задържа коня и зави надясно. Тук вече ги очакваха. Край вратата стояха портиерът в нов кафтан, с високи ботуши в галоши и двама стражари; цялото пространство от средата на улицата до вратите и после по двора до входа беше прясно посипано с пясък. Портиерът свали шапка, стражарите отдадоха чест. На входа ги посрещна Фьодор с много сериозно лице.

– Много се радвам да се запознаем, сестричке – каза той и целуна ръка на Юлия. – Добре дошли!

Поведе я под ръка нагоре по стълбата, после по коридора покрай тълпа от някакви мъже и жени. Във вестибула също беше тясно, мирисеше на тамян.

– Сега ще ви представя на нашия баща – прошепна Фьодор сред гробовна тържествена тишина. – Почтено старче, *pater familias*⁵.

В голяма зала около масата, приготвена за молебен, стояха очевидно в очакване Фьодор Степанич, свещеник с калимавка и дякон. Старецът подаде ръка на Юлия, без да каже дума. Всички мълчаха. Юлия се сконфузи.

Свещеникът и дяконът започнаха да се приготвят. Донесоха кандилницата, от която се сипеха искри и се носеше аромат на тамян и въглени. Запалиха свещи. Продавачите влязоха в салона на пръсти и заставаха в две редици до стената. Беше тихо, никой дори не се прокашля.

– Благослови, владико – започна дяконът.

Отслужваха молебена тържествено, без да пропускат нищо, и

5. *Pater familias* (лат.) – Баща на семейство.

четяха два акатиста: на пресладкия Иисус и пресветата Богородица. Певците държаха само исото, много дълго. Лаптев забеляза как одева жена му се сконфузи: докато четяха акатистите и певците на различни ладове извиваха „Господи помилуй“, той с душевно напрежение очакваше старецът да се огледа и да направи някаква забележка от рода на „Не умеете да се кръстите“ и му беше досадно: за какво е тази тълпа, за какво е цялата тази церемония с поповете и певците. Беше твърде еснафско. Но когато тя заедно със стария подложи глава под евангелието и после няколко пъти падаше на колене, той разбра, че всичко това ѝ харесва, и се успокои.

В края на молебена, по време на „Многая лета“, свещеникът даде на стареца и на Алексей да целунат кръста, но когато се доближи Юлия Сергеевна, той прикри кръста с ръка и даде да се разбере, че иска да говори. Махнаха на певците да спрат.

– Пророк Самуил – започна свещеникът – дойде във Витлеем по божие повеление и тук градските старейшини го попитаха с трепет: „Со мир ли влизаш, о, прозорливецо?“ И рече пророкът: „Мир пожрети бо господу приидох, освятитесь и возвеселитесь днес со мною“. Да те запитаме ли и ние, рабиня божия Юлия, с мир ли влизаш в сей дом?

Юлия се изчерви от вълнение. Като свърши, свещеникът ѝ даде да целуне кръста и каза вече със съвсем различен тон:

– Иде ред да оженим и Фьодор Фьодорович. Време му е.

Отново запяха певците, народът се раздвижи, стана шумно. Трогнатият старец с очи, пълни със сълзи, целуна три пъти Юлия, прекръсти лицето ѝ и каза:

– Това е вашият дом. На мен, стареца, нищо не ми трябва.

Продавачите поздравяваха и говореха нещо, но певците пееха толкова силно, че нищо не се чуваше. После похапнаха и пиха шампанско. Тя седеше до стареца и той ѝ говореше, че не е хубаво да живеят разделени и че разногласията водят до разорение.

– Аз натрупвах, а децата само прахосват – говореше той. – Сега вие живеете с мен в една къща и трупайте. На мен, стареца, ми е време да си почина.

През цялото време пред очите на Юлия се мяркаше Фьодор, който много приличаше на мъжа ѝ, но беше по-подвижен и по-срамежлив; суетеше се наоколо и често ѝ целуваше ръка.

– Ние, сестричке, сме хора обикновени – казваше той и по лицето му избиваха червени петна. – Живеем просто, по руски, по християнски, сестричке.

Когато се прибираха у дома, Лаптев, много доволен, че всичко ми-на благополучно и въпреки очакванията не се случи нищо непредвидено, говореше на жена си:

– Чудиш се, че едрият ни широкоплещест баща има толкова дребни слабосилни деца, като мен и Фьодор. Да, но това е толкова разбираемо! Баща ми се е оженил за майка ми, когато е бил на четиридесет и пет години, а тя е била само на седемнадесет. Тя пребледняваше и трепереше в негово присъствие. Нина се е родила първа, родила я е сравнително здрава майка и затова се оказа по-здрава и по-хубава от нас; аз и Фьодор сме заченати и родени, когато мама е била изтощена от непрекъснатия страх. Помня, баща ми започна да ме учи, или казано по-просто – да ме бие, когато няхах още и пет годинки. Пердашеше ме, с пръчки, дърпаше ми ушите, биеше ме по главата и всяка сутрин, щом се събудех, най-напред се питах: дали и днес ще ме бият? На нас с Фьодор ни беше забранено да играем и да лудуваме; длъжни бяхме да присъстваме на утринната и обедната литургия, да целуваме ръка на попове и монаси, да четем у дома акатиста. Ти си религиозна и обичаш всичко това, а аз се страхувам от религията и когато минавам край църква, детството ми се възвръща и ми става тягостно. На осем години вече ме взеха в склада; работех като чирак и това беше нездравословно, защото тук ме биеха почти всеки ден. После, когато ме дадох в гимназията, учех до обед, а от обед до вечерта трябваше да седя в същия този склад и така до двадесет и втората ми година, когато в университета се запознах с Ярцев, който ме убеди да напусна бащиния си дом. Този Ярцев ми е направил много добрини. Знаеш ли какво – каза Лаптев и се засмя от удоволствие, – хайде да отидем сега на гости у Ярцев. Той е най-благородният човек! Колко трогнат ще бъде!

Глава 7

Една октомврийска събота Антон Рубинщайн дирижираше симфоничния оркестър. Беше много тясно и горещо. Лаптев стоеше до колоните, а жена му и Костя Кочевой седяха далеч напред, на третия или четвъртия ред. В самото начало на антракта край него съвсем неочаквано мина „особата“ – Полина Николаевна Рассудина.

След сватбата той често с тревога се замисляше за възможна среща с нея. Когато сега тя го погледна открито и честно, той си спомни, че до ден днешен не се беше накарал да се обясни или да напише поне два-три приятелски реда, сякаш се криеше от нея, засрами се и се изчерви. Тя силно и поривисто му стисна ръката и попита:

– Да сте виждали Ярцев?

И без да дочака отговор, тръгна стремително напред, като крачеше широко, сякаш някой я буташе отзад.

Беше много слаба и некрасива, с дълъг нос и лицето ѝ винаги беше уморено, измъчено и като че ѝ костваше голямо усилие да държи очите си отворени и да не падне. Имаше прекрасни тъмни очи, умен, добър и искрен израз, но движенията ѝ бяха ъгловати, резки. Не беше лесно да се говори с нея, защото не умееше да изслушва и да говори спокойно. Трудно беше да я обичаш. Случваше се, като оставаше насаме с Лаптев, дълго да се смее на глас, покрила лицето си с ръце, и да твърди, че любовта за нея не е най-главното в живота, превземаше се като седемнадесетгодишна девойка и преди да я целуне, той трябваше да угаси всички свещи. Беше вече на тридесет години. Била е омъжена за педагог, но отдавна не живееше с мъжа си. Осигуряваше си средства за препитание от уроци по музика и участие в квартети.

По време на Деветата симфония тя отново мина наблизко, уж случайно, но тълпата мъже, които стояха като плътна стена до колоните, не я пуснаха по-далече и тя се спря. Лаптев видя, че е облечена в същата кадифена блузка, с която ходеше на концерти миналата и по-миналата година. Ръкавиците ѝ бяха нови, ветрилото също беше ново, но евтино. Тя обичаше да се гласи, но не умееше и парите за дрехи ѝ се свидеха. Обличаше се лошо и небрежно и когато се носеше по улиците забързано и с широка крачка, лесно можеше да бъде обърквана с млад послушник.

Публиката аплодираше и викаше bis.

– Тази вечер ще прекарате с мен – каза Полина Николаевна, като

приблужи до Лаптев, гледайки го строго. – От тук ще отидем да пием чай заедно. Чувате ли ме, аз го искам. Вие сте ми задължен за много неща и нямате нравствено право да ми отказвате тази дреболия.

– Добре, да тръгваме – съгласи се Лаптев.

След симфонията започнаха безкрайни аплодисменти. Публиката ставаше от местата си и излизаше извънредно бавно, а Лаптев не можеше да тръгне, без да се обади на жена си. Трябваше да стои до вратата и да чака.

– Мъчително ми се пие чай – оплака се Рассудина. – Душата ми гори.

– Можем и тук да пийнем – каза Лаптев. – Да идем в бюфета.

– Нямам излишни пари да ги пръскам по бюфети. Не съм търговка.

Той ѝ предложи ръка, тя отказа, като изрече дълга и уморителна фраза, която беше чувал от нея вече много пъти, а именно че тя не се причислява към прекрасния слаб пол и не се нуждае от услугите на господата мъжете.

Докато разговаряше с него, тя оглеждаше публиката и често поздравяваше познати; бяха нейни колежки от курсовете на Герие и от консерваторията, ученици и ученички. Стискаше им ръцете силно и поривисто, сякаш ги дърпаше. Изведнъж започна да потрепва с рамене като при треска, да трепери и накрая проговори тихо, като гледаше Лаптев с ужас.

– За кого сте се оженили? Къде са ви били очите, полудяхте ли? Какво намерихте в тази глупава, незначителна девойка? Та аз ви обичам заради ума ви, заради душата, а на тази порцеланова кукла ѝ трябват само парите ви!

– Да оставим това, Полина – каза той с умотелен глас. – Всичко, което можете да ми кажете по повод на женитбата ми, съм си го казвал вече много пъти... Не ми причинявайте излишна болка.

Показа се Юлия Сергеевна в черна рокля, с голяма брилянтова брошка, която ѝ беше изпратил свежърът след молебена; след нея вървеше свитата ѝ: Кочевой, двама познати лекари, един офицер и пълен млад човек в студентска униформа по фамилия Киш.

– Тръгни с Костя – каза Лаптев на жена си. – Аз ще дойда после.

Юлия кимна и отмина нататък. Полина Николаевна я изпроводи с поглед, като трепереше с цялото си тяло и нервно се свиваше, и този поглед беше изпълнен с отвращение, ненавист и болка.

Лаптев се страхуваше да отиде в дома ѝ, предчувствайки неприятно обяснение, обиди, сълзи, и предложи да пият чай в някой ресторант. Но

тя каза:

– Не, не, да отидем у нас. Не смейте да ми говорите за ресторанти.

Тя не обичаше да ходи по ресторанти, защото ресторантският въздух ѝ се струваше отровен с тютюн и дъх на мъже. Към всички непознати мъже се отнасяше със странно предубеждение, смяташе ги до един за развратници, способни да се нахвърлят върху нея всеки момент.

Когато излязоха от Благородното събрание, наеха файтон до „Остоженка“, на ъгъла със „Савелиевски“, където живееше Рассудина. През целия път Лаптев мислеше за нея. В крайна сметка ѝ беше задължен за много неща. Бе се запознал с нея у своя приятел Ярцев, комуто тя преподаваше теория на музиката. Тя го обикна силно, съвсем безкористно и след като се свърза с него, продължи да ходи на уроци и да се труди, както и преди, до изнемога. Благодарение на нея той започна да разбира и да обича музиката, към която по-рано беше почти равнодушен.

– Давам половин царство за чаша чай! – продума тя с глух глас, като прикриваше устата с маншона си, за да не се простуди. – Бях на пет урока, дявол да ги вземе! Учениците са такива тъпанари, такива глупаци, че едва не умрях от яд! И не зная кога ще свърши тая каторга. Измъчих се. Щом събера триста рубли, ще захвърля всичко и ще замина за Крим. Ще легна на брега и ще гълтам кислород. Колко обичам морето, ах, колко обичам морето!

– Никъде няма да отидете – каза Лаптев. – Първо, нищо няма да съберете, второ, сте скъперница. Извинете, пак ще ви повторя: нима не е по-унизително да съберете тези триста рубли грош по грош от празноглави хора, които учат музика при вас от безделие, отколкото да ги вземете назаем от ваши приятели?

– Аз нямам приятели – каза раздражено тя. – И моля ви, не говорете глупости. Работническата класа, към която принадлежа, има една привилегия: съзнание за своята неподкупност, правото да не взема назаем от разни търговци и да презира. Не-с, мен няма да ме купите! Аз не съм Юлечка.

Лаптев не посегна да плати на файтонджията, понеже знаеше, че това щеше да предизвика цял поток от думи, многократно чувани и преди. Плати тя. Рассудина живееше в малка мебелирана стая на пансион в дома на самотна дама. Големият ѝ роял „Бекер“ стоеше още у Ярцев, на „Большая Никитская“, и тя ходеше всеки ден там да свири. В стаята имаше кресла в калъфи, легло, застлано с бяло лятно одеяло, и стайни цветя на хазайката, по стените висяха нескопосани цветни картини и нищо не подсказваше, че тук живее жена и бивша курсистка. Нямахше нито

тоалетна масичка, нито книги, нито дори бюро. Виждаше се, че тя ляга да спи веднага щом се прибере, и излиза от къщи още щом стане.

Готвачката донесе самовара. Полина Николаевна запари чая и като трепереше все още – в стаята беше студено, се зае да ругае певците, които пяха в Деветата симфония. Очите ѝ се затваряха от умора. Тя изпи една чаша, после друга, после трета.

– И така, вие сте женен – каза тя. – Но не се безпокойте, няма да се разстроя, ще съумея да ви изтръгна от сърцето си. Яд ме е само и ми е тъжно, че сте същият негодник като всички мъже, че у жената цените не ума, не интелекта, а тялото, красотата, младостта... Младостта! – проду-ма тя носово, като че имитираше някого, и се засмя. – Младостта! Тряб-ва ви чистота, Reinheit! Reinheit⁶! – разсмя се тя, като се отпусна в крес-лото. – Reinheit!

Когато спря да се смее, очите ѝ бяха насълзени.

– Щастлив ли сте поне?

– Не.

– Обича ли ви?

– Не.

Лаптев, развълнуван, почувствал се нещастен, стана и започна да се разхожда из стаята.

– Не – повтори той. – Аз, Полина, ако искате да знаете, съм много нещастен. Какво да правя? Извърших глупост, вече не може да се поправи. Трябва философски да приемаме нещата. Тя се омъжи без любов, глупаво, може би и по сметка, но необмислено и сега очевидно осъзнава грешката си и страда. Виждам го. Нощем спим заедно, но през деня тя се страхува да останем насаме, макар и за пет минути, и търси развлече-ния, компания. С мене ѝ е срамно и страшно.

– Но все пак взима пари от вас?

– Глупаво е, Полина! – викна Лаптев. – Тя взима пари от мен, защо-то ѝ е все едно има ли ги или не. Тя е честен, чист човек. Омъжи се за мен просто защото ѝ се искаше да се махне от баща си, това е.

– А сигурен ли сте, че би се омъжила за вас, ако не бяхте богат? – попита Рассудина.

– В нищо не съм сигурен – каза Лаптев с тъга. – В нищо. Нищо не разбирам. За Бога, Полина, да не говорим за това.

– Обичате ли я?

– Безумно.

6. Чистота, невинност (нем.).

Настъпи мълчание. Тя пиеше четвърта чаша, а той крачеше и мислеше, че жена му сега вероятно е в докторския клуб и вечеря.

– Но няма може да се обича, без да знаеш защо? – попита Рассудина и вдигна рамене. – Не, във вас говори животинската страст! Вие сте опиянен! Вие сте отровен от това красиво тяло, тази Reinheit! Махнете се от мене, вие сте омърсен! Вървете при нея!

Махна му с ръка, после взе шапката му и я запрати по него. Той облеche шубата си мълком и излезе, но тя изтича в антрето и трескаво се вкопчи в рамото му и зариди.

– Престанете, Полина! Струва ли си! – говореше той и никак не можеше да разтвори пръстите ѝ. – Успокойте се, моля ви!

Тя затвори очи и пребледня, дългият ѝ нос придоби неприятен въсърчен цвят като на мъртвец и Лаптев все още не можеше да разтвори пръстите ѝ. Беше припаднала. Той внимателно я вдигна, положи я на постелята и поседя десетина минути, докато дойде на себе си. Ръцете ѝ бяха хладни, пулсът ѝ – слаб, с прекъсвания.

– Вървете си у дома – каза тя, като отвори очи. – Вървете си, иначе пак ще зарева. Трябва да се овладея.

Като излезе, той се запъти не към докторския клуб, където го очакваше компанията му, а към къщи. През целия път с упрек се питаше защо не създаде семейство с тази жена, която толкова го обича и всърчност му беше жена и приятелка? Тя беше единственият човек, който беше привързан към него, и освен това няма не би била благородна, достойна задача да даде щастие, приют и покой на това умно, гордо и измъчено от труд същество? Отиват ли му – питаше се той – тези претенции за красота и младост, за самото щастие, което е невъзможно и което за наказание или за насмешка вече три месеца го държи в мрачно, угнетено състояние? Меденият месец отдавна отмина, а той, смешно е да се изрече, още не знае що за човек е жена му? На институтските си приятели и на баща си тя пише дълги писма по пет листа и намира какво да им каже, а с него говори само за времето и че трябва да се вечеря или обядва. Когато преди заспиване дълго се моли на Бога и целува своите кръстчета и иконки, той, докато я гледа, си мисли с ненавист: „Тя се моли, но за какво се моли? За какво?“ В мислите си той оскърбяваше и себе си, и нея, като си казваше, че като ляга да спи с нея и като я приема в обятията си, си взема онова, за което е платил, но се получаваха ужасно; да беше здрава, смела, грешна жена, но тук имаше младост, религиозност, кротост, невинност, чисти очи...

Когато му беше годеница, религиозността ѝ го трогваше, сега тази

условна определеност на възгледите и убежденията му се струваше преграда, зад която се скриваше истината. В семейния му живот всичко вече беше мъчително. Когато жена му, седнала до него в театъра, въздишаше и искрено се смееше, му беше горчиво, че тя се наслаждава сама и не иска да сподели възторга си. Интересното беше, че се сприятели с всичките му приятели и всички вече знаеха, що за човек е тя, докато той нищо не знаеше, а само тъгуваше и ревнуваше мълчаливо.

Като се върна у дома, Лаптев надяна халата и чехлите си и седна в кабинета си да чете роман. Жена му я нямаше въкъщи. Мина не повече от половин час, когато се позвъни и глухо се разнесоха стъпките на Петър, засилил се да отвори. Беше Юлия. Тя влезе в кабинета с шуба, със зачервени от студа бузи.

– На Пресня има голям пожар – продума запъхтяна. – Огромно зарево. Ще отида там с Константин Иванич.

– Отиди!

Здравият ѝ свеж вид и детският страх в очите ѝ го успокоиха. Той почете още половин час и си легна.

На другия ден Полина Николаевна му изпрати в склада две книги, които някога беше взела от него, всичките му писма и снимки; имаше и бележка само от една дума: „Баста!“

Глава 8

В края на октомври болестта на Нина Фьодоровна вече явно рецидивира. Тя бързо слабееше и лицето ѝ се изменяше. Въпреки силните болки си въобразяваше, че вече оздравява, и всяка сутрин се обличаше като здрава, а после през целия ден лежеше облечена в постелята. Преди края стана много приказлива. Лежи по гръб и разказва нещо тихо, пряко сили и диша тежко.

Умря внезапно при следните обстоятелства.

Беше ясна лунна нощ, на улицата се пързалиха по пресния сняг и в стаята нахлуваше шумът от улицата. Нина Фьодоровна лежеше по гръб, а Саша, която вече нямаше кой да отменя, седеше наблизко и дремеше.

– Бащиното му име не помня – разказваше Нина Фьодоровна тихо, – но го наричаха Иван, по фамилия Кочевой, беден чиновник. Беше върл пияница, царство му небесно. Идваше у нас и всеки месец му давахме по един фунт захар и осминка чай. Е, случваше се и пари, разбира се. Да... После – такава случка: запи се яко нашият Кочевой и умря, от водката изгоря. Остави синче, момченце на седем години. Сираченце... Взехме го и го скрихме при служителите и живя така той цяла година, а татко не знаеше. Когато го видя, татко само махна с ръка и нищо не каза. Когато Костя, сирачето, подкара деветата година – по това време аз бях вече годеница, – го разведох по всички гимназии. Тук, там – никъде не го приемат. А той плаче... „Защо, казвам му, глупаче, плачеш?“ Заведох го на „Разгуляй“ във втора гимназия и там, Господ здраве да им дава, го приеха... И започна момченцето да ходи всеки ден пешком от „Пятницкая“ до „Разгуляй“, от „Разгуляй“ до „Пятницкая“. Альоша плащаше за него... С божията благословия започна момченцето да се учи добре, да вниква и излезе човек от него. Адвокат е сега в Москва, приятел на Альошка, като него много учен. На, не пренебрегнахме човека, приехме го в дома си и сега той сигурно моли Бога за нас... Да...

Нина Фьодоровна започна да говори все по-тихо, с дълги паузи, после, след като помълча малко, изведнъж се повдигна и седна.

– А мене не ми е съвсем... не ми е добре като че ли – каза тя. – Господи помилуй. Ох, не мога да дишам!

Саша знаеше, че майка ѝ скоро ще умре; като видя сега как изведнъж лицето ѝ се смъкна, се досети, че идва краят, и се изплаши.

– Мамичко, недей! – заплака тя. – Недей!

– Тичай в кухнята, нека да отидат за баща ти. На мен хич не ми е добре.

Саша тичаше по всички стаи и викаше, но в цялата къща нямаше никой от прислугата и само в трапезарията върху сандъка спеше Лида, облечена и без възглавница. Саша, както си беше, без галоши, изскочи на двора, после на улицата. Пред портата на пейка седеше бавачката и гледаше как се пързаят. Откъм реката, където беше пързалката, се носеха звуци на военна музика.

– Бавачке, мама умира! – каза Саша, ридасейки. – Трябва да викнем татко!...

Бавачката се качи в спалнята и като погледна болната, пхна в ръката ѝ запалена восъчна свещ. Саша се суетеше ужасена и молеше, без да знае кого, да извикат баща ѝ, после облече палтото, завърза кърпата и изскочи на улицата. От прислугата знаеше, че баща ѝ има друга жена и две момиченца, с които живее на „Базарная“. Побягна наляво от вратата плачейки, тъй като се страхуваше от чуждите хора, но скоро започна да затъва в снега и да зъзне.

Срещна празен файтон, но не го нае; можеше да я откара извън града, да я ограби и да я захвърли на гробището (прислугата разказваше за подобен случай, докато пиеха чай). Вървеше и все вървеше, задъхваше се от умора и ридаше. Като излезе на „Базарная“, попита къде живее господин Панауров. Някаква непозната жена дълго ѝ обяснява и като видя, че нищо не разбира, я заведе до едноетажна къща с параден вход. Не беше заключено. Саша премина през антрето, после по коридора и накрая се озова в светла топла стая, където край самовара седяха баща ѝ и с него дама и две момиченца. Но тя вече не можеше да промълви нито дума и само плачеше. Панауров разбра.

– Навярно мама е зле? – попита той. – Кажй, детето ми, зле ли ѝ е на мама?

Той се разтревожи и прати за файтон. Когато стигнаха у дома, Нина Фьодоровна седеше обградена с възглавници, със свещ в ръка. Лицето ѝ беше потъмняло, очите ѝ бяха затворени. В спалнята стояха, скупчени до вратата, готвачката, прислужницата, слугата Прокофий и някакви непознати хора. Бавачката се разпореждаше шепнешком за нещо и не я разбираха. В дъното на стаята до прозореца стоеше Лида, бледна, сънена, и гледаше сурово оттам към майка си. Панауров взе свещта от ръцете на Нина Фьодоровна и като се мръщеше гнусливо, я захвърли върху скрина.

– Това е ужасно! – продума той и раменете му потрепериха. – Нина,

трябва да легнеш – каза ласкаво той. – Легни, мила.

Тя погледна и не го позна... Положиха я по гръб.

Когато пристигнаха свещеникът и лекарят – Сергей Борисич, прислугата вече се кръстеше набожно и я поменуваше.

– Такива ми ти работи! – замислено каза докторът, като влизаше в гостната. – А пък беше още млада, нямаше четиридесет.

Чуваха се силните ридания на момичетата. Панауров, бледен, с влажни очи, приближи доктора и каза със слаб, морен глас:

– Скъпи мой, направете ми услуга, изпратете телеграма в Москва. Абсолютно не ми е по силите.

Докторът намери мастило и написа на дъщеря си такава телеграма: „Панаурова почина осем вечерта. Кажете на мъжа си: на «Дворянская» се продава къща с прехвърляне на дълга, доплащане девет. Търгът дванайсети. Съветвам не изпускайте“.

Глава 9

Лаптев живееше в една от преките на „Малая Дмитровка“, недалеч от „Св. Пимен стари“. Освен голямата къща към улицата държеше и двуетажната пристройка в двора за приятеля си Кочевой, помощник-адвокат, когото всички Лаптеви наричаха просто Костя, понеже беше израснал сред тях. Срещу пристройката имаше друга, също двуетажна, в която живееха семейство французи с пет дъщери.

Студът беше двадесет градуса под нулата. Скреж замрежваше прозорците. Сутринта, щом се събуди, Костя със загрижено лице изпи петнадесет капки от някакво лекарство, после извади от библиотеката две гири и започна да прави гимнастика. Беше висок, много слаб, с големи червеникави мустаци, но най-забележителното във външността му бяха необикновено дългите му крака.

Пьотър, на средна възраст, облечен в сако и дочени панталони, напъхани във високи ботуши, донесе самовар и запари чай.

– Времето днес е много хубаво, Константин Иванич – каза той.

– Да, хубаво е, само че, братко, за съжаление ние с теб не живеем Бог знае колко добре.

Пьотър въздъхна от вежливост.

– Как са момиченцата? – попита Кочевой.

– Отчето не дойде, самият Алексей Фьодорич ги учи.

Костя потърси незамръзнало място по стъклото на прозореца и начочи бинокъла си към прозорците на френското семейство.

– Не се вижда – каза той.

В същото време долу Алексей Фьодорич учеше на закон божи Саша и Лида. Вече месец и половина те живееха в Москва, в долния етаж на пристройката, заедно с гувернантката и три пъти седмично при тях идваха учител от градското училище и свещеник. Саша минаваше Новия завет, а Лида неотдавна беше започнала Стария. Последния път на Лида беше възложено да преговори до Авраам.

– И тъй, Адам и Ева имали двама синове – каза Лаптев. – Прекрасно. Но как са ги наричали? Я си припомни!

Лида, строга както преди, мълчеше, вперила поглед в масата и само мърдаше устни; а по-голямата, Саша, я гледаше в лицето и се измъчваше.

– Прекрасно ги знаеш, само не бива да се вълнуваш – каза Лаптев. –

Е, как се наричаха синовете на Адам?

– Авел и Кавел – прошепна Лида.

– Каин и Авел – поправи я Лаптев.

По бузата на Лида се търкулна едра сълза и капна на книгата. Саша също сведе очи и се изчерви, готова да заплаче.

От жалост Лаптев не можеше вече да говори, сълзите напиреха към гърлото му; той стана от стола и запали цигара. В това време от горе слезе Кочевой с вестник в ръка. Момиченцата станаха и без да го погледнат, направиха реверанс.

– За Бога, Костя, поемете ги вие – обърна се към него Лаптев. – Страхувам се и аз да не се разплача, а предобед трябва да отида и до склада.

– Добре.

Алексей Фьодорович излезе. Костя, с много сериозна физиономия, намръщен, седна на масата и придърпа към себе си свещената история.

– Е? – попита той. – Докъде сме?

– Тя знае за потопа – каза Саша.

– За потопа ли? Добре, да подхванем потопа. Давай за потопа – Костя хвърли поглед върху краткото описание на потопа в книгата и рече: – Трябва да ви съобщя, че такъв потоп, какъвто е описан тук, не е имало. И никакъв Ной не е имало. Няколко хиляди години преди Рождество Христово на земята е имало необикновено наводнение и за него се споменава не само в еврейската Библия, но и в книгите на другите древни народи, например гърците, халдеите, индусите. Но каквото и да е било наводнението, то не е могло да потопи цялата земя. Е, равнините е заляло, но планините все пак са останали. Вие тая книга си я четете, но не ѝ вярвайте много, много.

Сълзите на Лида потекоха пак, тя се извърна и неочаквано зариди толкова силно, че Костя трепна и стана от мястото си силно смутен.

– Искам си у дома – промълви тя. – При татко и при няня.

Саша също се разрида. Костя се качи гори и каза на Юлия Сергеевна по телефона:

– Мила, момиченцата пак плачат. Не мога да ги успокоя.

Юлия Сергеевна притича от голямата къща по рокля и плетен шал, попарена от студа, и започна да утешава момиченцата.

– Повярвайте ми, повярвайте ми – повтаряше тя умолително, като притискаше към себе си ту едното, ту другото, – баща ви ще дойде днес, той прати телеграма. Мъчно ви е за мама, и на мен ми е мъчно, сърцето ми се къса, но какво да се прави? Срещу Бога не може да се върви!

Когато престанаха да плачат, тя ги уви добре и ги заведе на разходка с шейна. Отначало минаха по „Малая Дмитровка“, после покрай „Страстной“ към „Тверская“; пред Иверския параклис спряха, запалиха по една свещ и се помолиха на колене. На връщане се отбиха при Филипов и купиха гевречета с мак.

Лаптеви обядваха след два. Ястията поднасяше Пьотър. През деня той търчеше ту до пощата, ту до склада, ту в окръжния съд заради Костя, прислужваше; вечер пълнеше цигари, нощем скачаше да отваря вратата и в пет часа сутринта вече палеше печките и никои не знаеше кога спи. Много обичаше да отваря газирана вода и го правеше леко и безшумно, без да разлее нито капка.

– Помози Бог! – каза Костя, като изпи чашка водка преди супата.

Отначало Юлия Сергеевна не хареса Костя; неговият бас, думички-те му от рода на „изритам“, „цапардосах го по муцуната“, „измет“, „направи се на самовар“, навикът му да се чука и да благославя с чашката ѝ се струваха нелепи. Но като го опозна по-отблизо, в негово присъствие започна да се чувства много леко. С нея той беше откровен, обичаше да си поприказват вечер полугласно за това-онова и дори ѝ даваше да чете романите – негово съчинение, – които дори от такива свои приятели, като Лаптев и Ярцев, пазеше в тайна. Тя ги четеше, хвалеше ги, за да не го огорчи, и той се радваше, защото хранеше надежди рано или късно да стане известен писател. В романите си описваше само селото и помешчически имена, макар да виждаше села много рядко, само когато летуваше на вила у познати, а помешчическо имение беше посетил веднъж в живота си, във Волколамск, по съдебно дело. Избягваше любовния елемент, сякаш се страхуваше, често описваше природата и обичаше да употребява изрази като „причудливите очертания на планините“, „странните форми на облаците“ или „акорд от тайнствени съзвучия“... никъде не публикуваха романите му и той го обясняваше с цензурни съображения.

Работата на адвокат му харесваше, но все пак за свое главно призвание смяташе не адвокатурата, а тези романи. Струваше му се, че има тънка, артистична нагласа, и винаги го беше теглило към изкуството. Той самият не пееше и не свиреше на никакъв инструмент и съвсем беше лишен от музикален слух, но посещаваше всички вечери на филхармонията и симфоничната музика, организираше концерти с благотворителна цел, запознаваше се с певци.

По време на обяда разговаряха.

– Чудна работа – каза Лаптев, – моят Фьодор пак ме смая. Трябва,

казва, да разберем кога навършва столетие нашата фирма, за да ги припомним за дворянска титла, и го казва най-сериозно. Какво му е станало? Честно казано, започвам да се тревожа.

Говориха за Фьодор, за това, че е модерно сега да се правиш на друг. Например Фьодор се мъчеше да изглежда прост търговец и когато при него идваше за заплатата си учителят от училището, на което старият Лаптев бе настоятел, той променяше дори гласа и походката си и се държеше с учителя като с началник.

Следобед нямаха работа и минаха в кабинета. Говореха за декадентите, за „Орлеанската дева“ и Костя произнесе цял монолог; въобразяваше си, че много успешно имитира Ермолова. После седнаха да играят винт. Момиченцата не се прибираха в пристройката, а седяха бледи и печални двете в едно кресло и се вслушваха в шума от улицата: дали не иде баща им? Вечерно време, по тъмно и на свещ ставаха печални. Разговорът по време на играта, стъпките на Пьотър и пращането на камината ги дразнеха и не им се искаше да гледат огъня; вечерно време не им се плачеше вече, но им беше страшно и сърцата им се свиваха. Не разбираха как хората можеха да говорят за каквото и да е и да се смеят, когато мама е умряла.

– Какво видяхте днес през бинокъла? – попита Юлия Сергеевна Костя.

– Днес нищо, но вчера старецът французин се къпа във ваната.

В седем часа Юлия Сергеевна и Костя отидоха в Малий театър. Лаптев остана с момиченцата.

– Баща ви трябваше да е пристигнал вече – каза той, като погледна часовника. – Сигурно влакът е закъснял.

Момиченцата седяха мълчаливо в креслото, сгущени едно до друго като зверчета, на които им е студено, а той все се разхождаше по стайте и с нетърпение поглеждаше часовника. В къщата беше тихо. Но когато вече приближаваше десет, някой позвъни. Пьотър отиде да отвори.

Чули познатия глас, момиченцата извикаха, заридоха и се втурнаха във вестибюла. Панауров беше с разкошна шуба, брадата и мустаците му бяха побелели от скреж.

– Сега, сега – бърбореше той, а Саша и Лида, като ридоаха и се смеяха, целуваха студените му ръце, калпака, шубата. Красив, морен, разглезен от любов, той погали момиченцата, без да бърза, после влезе в кабинета и каза, като потриваше ръце:

– Дошъл съм за малко, приятели мои. Утре заминавам за Петербург. Обещават ми преместване в друг град.

Беше отседнал в „Дрезден“.

Глава 10

У Лаптеви често гостуваше Иван Гаврилич Ярцев. Той беше здрав, як човек, чернокос, с умно, приятно лице; минаваше за красавец, но напоследък започваше да пълнее и това загрозяваше лицето и фигурата му; подстригваше косата си ниско, почти до голо и това още повече го загрозяваше. Заради впечатляващия му ръст и сила някога в университета студентите му викаха Скалата.

Завърши филологическия университет заедно с братята Лаптеви, после постъпи в природонаучния и сега беше магистър по химия. Не разчиташе на катедра, дори и лаборант не стана, а преподаваше физика и естествена история в реалното училище и в две девически гимназии. Беше във възторг от учениците си, особено от ученичките си, и твърдеше, че сега израства забележително поколение. Освен с химия у дома се занимаваше със социология и руска история и кратките си бележки понякога публикуваше във вестниците и списанията, подписани с буква „Я“. Когато говореше за нещо от ботаниката или зоологията, приличаше на историк, когато решаваше някакъв исторически въпрос, приличаше на естественик.

Свой човек у Лаптев бе също и Киш, с прозвище Вечния студент. Три години следва той в медицинския факултет, после се прехвърли в математическия и във всеки курс изкарваше по две години. Баща му, провинциален аптекар, му изпращаше по четиридесет рубли на месец и майка му, тайно от бащата, по още десет и тези пари му стигаха за издръжка и дори за такъв лукс, като шинел с яка от полски бобър, ръкавици, парфюми и фотографии (снимаше се често и раздаваше портретите си на познатите). Чистичък, леко плешив, със златисти бакенбарди около ушите, скромен, той имаше винаги вид на човек, готов да обслужи. Непрекъснато уреждаше чужди работи: ту хвърчеше с някаква подписка, ту от ранна утрин мръзнеше пред касата на театъра, за да купи билет за някоя позната дама, ту по нечия молба ходеше да поръчва венец или букет. За него се говореше само: Киш ще отиде, Киш ще го направи, Киш ще купи. Повечето поръчки изпълняваше лошо. Върху му се сипеха упреци, често забравяха да му платят покупките, но той винаги млчеше и в тежките случаи само въздишаше. Никога не се радваше особено, не се огорчаваше, разказваше винаги дълго и скучно и остроумията му всеки път предизвикваха смях точно защото не бяха смешни. Така

веднъж с намерение да се пошегува каза на Пьотър: „Петре, ти не си есетра!“, което предизвика всеобщ смях, и самият той дълго се смя, доволен, че е толкова духовит. Когато погребваха някой професор, вървеше отпред заедно с факлоносците.

Ярцев и Киш идваха обикновено привечер на чай. Ако домакините не отиваха на театър или на концерт, чаят продължаваше до вечерята. Една февруарска вечер в трапезарията се водеше следният разговор:

– Художественото произведение само тогава е значително и полезно, когато съдържа в идеята си сериозна обществена задача – казваше Костя, като гледаше сърдите Ярцев. – Ако в произведението има протест против крепостното право или авторът се опълчва против висшето общество и неговата пошлост, такова произведение е значително и полезно. Пък онези романи и повести, в които има „ах“ и „ох“, тя го обикнала, пък той я разлюбил – такива произведения, казвам аз, са нищожни и да вървят по дяволите.

– Съгласна съм с вас, Константин Иванович – каза Юлия Сергеевна. – Един описва любовна сцена, друг – измяна, трети – среща след раздяла. Нима няма други сюжети? Нали има твърде много хора, болни, нещастни, измъчени от нужда, на които ще им е противно да четат всичко това.

На Лаптев му стана неприятно, че съпругата му, млада жена, която нямаше още двадесет и две години, толкова сериозно и хладно разсъждава за любовта. Досещаше се защо.

– Ако поезията не решава въпросите, които ви се струват важни – каза Ярцев, – обърнете се към трудовете по техника, полицейско и финансово право, четете научни фейлетони. Кому е нужно в „Ромео и Жулиета“ вместо за любов да става дума, да речем, за свободата на преподаване или за дезинфекцията на затворите, ако можете да го намерите в специални статии и ръководства?

– Това са крайности, мой човек! – прекъсна го Костя. – Ние не говорим за такива гиганти, като Шекспир или Гьоте, а за стотиците талантиливи или посредствени писатели, които биха принесли далеч по-голяма полза, ако оставеха любовта и се заемеха да прокарават сред масите знания и хуманни идеи.

С натъртено „р“ и малко носово Киш започна да разказва съдържанието на една повест, която бе прочел наскоро. Разказваше обстоятелствено, без да бърза; минаха три минути, после – пет, десет, а той все продължаваше и никой не можеше да разбере защо го разказва, и лицето му ставаше все по-равнодушно, а очите му помръкваха.

– Киш, разказвайте по-бързо – не издържа Юлия Сергеевна, – става

мъчително!

– Престанете, Киш! – викна му Костя.

Всички, а и самият Киш се засмяха.

Дойде Фьодор. С червени петна по лицето, забързан, поздрави и отведе брат си в кабинета. В последно време той избягваше многолюдните събирания и предпочиташе обществото на един човек.

– Нека младежите там се кикотят, а ние с теб да поговорим тук открито – каза той, като сядаше в дълбокото кресло, по-далеч от лампата. – Отдавна не сме се виждали, братленце. Колко време не си идвал в склада? Май има седмица.

– Да. Няма какво да правя при вас. Пък и старецът ми омръзва, да си призная.

– Разбира се, без нас с тебе в склада ще се справят, но нали трябва да имаш някакво занимание. С пот на челото хлябът е сладък, както се казва. Бог обича труда.

Пьотър поднесе на поднос чаша чай. Фьодор я изпи без захар и поиска още. Той пиеше много чай и за една вечер можеше да изпие десетина чаши.

– Знаеш ли какво, братле? – каза той, като стана и се приближи до брат си. – Не му мисли много-много, а се кандидатирай за съветник, пък ние лека-полека ще те прокараме за член на управата, а после и за заместник-председател. По-нататък – повече, ти си умен човек, образован, ще те забележат и поканят в Петербург – земските и градските дейци там сега са на мода и току-виж, братле, преди да навършиш още петдесет, вече да си станал таен съветник с лента през рамото.

Лаптев не отговори нищо; той разбра, че всичко това – и тайният съветник, и лентата – му се иска на самия Фьодор, и не знаеше какво да отвърне.

Братята седяха и мълчаха. Фьодор отвори часовника си и дълго, много дълго напрегнато се визира в него, сякаш искаше да забележи движението на стрелката, и изразът на лицето му за Лаптев изглеждаше странен.

Повикаха ги за вечеря. Лаптев отиде в трапезарията, а Фьодор остана в кабинета. Вече не спореха, а Ярцев говореше с тон на професор, който чете лекция:

– Вследствие на разликата в климата, енергиите, вкусовете и възрастите равенството между хората е физически невъзможно. Но културният човек може да направи това неравенство безвредно, така както направи вече с блатата и мечките. Нали един учен успя да нахрани

едновременно котка, мишка, ястреб и врабец от една чиния; да се надяваме, че възпитанието ще направи същото и с хората. Животът върви напред и напред, културата постига огромни успехи пред очите ни и очевидно ще настъпи време, когато например днешното положение на фабричните работници ще изглежда такъв абсурд, както на нас ни изглежда крепостното право, когато са разменяли девойка за куче.

– Това няма да стане скоро, никак няма да е скоро – каза Костя и се усмихна, – няма да му се сторят абсурд на Ротшилд подземията със злато скоро, а дотогава нека работникът да превива гръб и да се подува от глад. Не, мой човек, не. Не трябва да чакаш, а да се бориш. Ако котката яде от една паница с мишката, вие си мислите, че е станала съзнателна ли? Хайде де! Заставили са я насила.

– Ние с Фьодор сме богати, баща ни е капиталист, милионер, с нас трябва да се води борба! – продума Лаптев и потърка челото си с длан. – Да се води борба с мене – не ми го побира умът! Аз съм богат, но какво са ми дали досега парите, какво ми е дала тази сила? С какво съм пощастлив от вас? Детството ми беше каторжно и парите не ме спасяваха от пръчките. Когато Нина боледуваше и беше на смъртно легло, моите пари не ѝ помогнаха. Когато не ме обичат, не мога да накарам да ме обикнат, и сто милиона да похарча.

– Затова пък можете да направите много добрини – каза Киш.

– Какви ти добрини! Вчера ме молихте за някакъв математик, който търси служба. Повярвайте, аз мога да направя за него толкова малко, колкото и вие. Мога да му дам пари, но той не търси това. Веднъж помолих известен музикант да намери място за един беден цигулар, а той ми отвърна така: „Вие се обръщате именно към мене, защото не сте музикант“. По същия начин ще ви отговоря и аз: вие се обръщате за помощ към мене толкова уверено, защото нито веднъж не сте били в положението на богат човек.

– Не разбирам защо е това сравнение с известния музикант! – продума Юлия Сергеевна и се изчерви. – Какво общо има това с известния музикант?

Лицето ѝ потръпна от омраза и тя сведе очи, за да скрие това чувство. И не само мъжът ѝ, но и всички около масата разбраха израза на лицето ѝ.

– Какво общо има музиканта! Няма нищо по-лесно от това да помогнеш на един беден човек.

Настъпи мълчание. Пьотър поднесе яребици, но никой не хапна, всички ядоха само салата. Лаптев вече не помнеше какво отвърна, но за

него беше ясно, че ненавистни бяха не думите му, а самият факт, че се бе намесил в разговора. След вечерята той се прибра в кабинета си. Напрегнато, със сърцебиене очакваше нови унижения, вслушан в онова, което ставаше в салона. Там отново започна спор. После Ярцев седна на пианото и изпя сантиментален романс. Беше специалист по всичко: и пееше, и свиреше и дори умееше да прави фокуси.

– Както обичате господата, обаче аз не желая да стоя у дома – каза Юлия.

– Трябва да излезем някъде.

Решиха да се повозят извън града и изпратиха Киш до търговския клуб за тройка. Не поканиха Лаптев, защото обикновено той не излизаше извън града и защото при него сега беше брат му, но той си помисли, че в негово присъствие им е скучно и в тази весела млада компания е съвсем излишен. И тежкото горчиво чувство беше толкова непоносимо, че му се плачеше: той даже се радваше, че постъпват с него толкова нелюбезно, че го пренебрегват, че е глупав, скучен мъж, торба със злато, и му се струваше, че би бил още по-радостен, ако жена му му изневереше тази нощ с най-добрия му приятел и после си признаеше, гледайки го с омраза. Той я ревнуваше от познатите студенти, от актьорите, от певците, от Ярцев и дори от случайните минавачи и сега страстно му се искаше тя наистина да му изневери, искаше да я завари с някого и после да се отрови, за да се отърве завинаги от този кошмар. Фьодор пиеше чай и шумно преглъщаше. Но и той се намери да си ходи.

– А нашият старец вероятно има перде – каза той, като обличаше шубата. – Съвсем зле започна да вижда.

Лаптев също облече шуба и излезе. Като изпрати брат си до „Страстной“, нае файтонджия и подкара към Яр.

„И на туй му викат семейно щастие! – присмиваше се той над себе си. – Това ми било любов!“

Зъбите му тракаха и той не знаеше от ревност ли, или от нещо друго. У Яр се разходи между масите, послуша куплетиста в залата; за евентуална среща със своите не беше приготвил нито една фраза, предварително си знаеше, че ако срещнеше жена си, щеше да се усмихне жалко и неумно и всички щяха да разберат какво чувство го бе накарало да дойде тук. От електрическата светлина, силната музика, аромата на пудра и от това, че дамите насреща го гледаха, му се повдигаше. Той спираше до вратите, старееше се да надзърне и да подслуша какво ставаше в отделните сепарета, и му се струваше, че заедно с куплетиста и тези дами играе в някаква долна, презряна роля. После тръгна към

„Стрелная“, но и там не срещна никого от своите и само когато се връщаше отново към ресторанта на Яр, го догони шумна тройка; пияният файтонджия крещеше и се чуваше високият смях на Ярцев: „Ха-ха-ха!“

У дома Лаптев се върна след три часа. Юлия Сергеевна беше вече в постелята. Като забеляза, че не спи, той се доближи до нея и каза рязко:

– Разбирам вашето отвращение, вашата омраза, но можехте да ме пощадите пред чуждите хора, можехте да скриете своето чувство.

Тя седна на леглото и спусна крака. На светлината на кандилото очите ѝ изглеждаха големи, черни.

– Моля за извинение.

От вълнение и тръпки по цялото тяло той не можеше вече да изговори нито дума, а стоеше пред нея и мълчеше. Тя също трепереше и седеше с вид на престъпница, очаквайки обяснения.

– Колко страдам! – каза той накрая и хвана главата си. – Като в ад съм, побърквам се.

– Нима на мен ми е леко? – попита тя с трепетен глас. – Само Бог знае какво ми е.

– Ти си моя жена вече половин година, но в душата ти няма дори искрица любов, няма никаква надежда, никакъв просвет! Защо се омъжи за мен? – продължаваше с отчаяние Лаптев. – Защо? Какъв демон те тласна в обятията ми? На какво се надяваше? Какво искаше?

А тя го гледаше с ужас, като че се страхуваше да не я убие.

– Харесвах ли ти? Обичаше ли ме? – продължаваше задъхано той. – Не! Тогава какво? Какво? Говори: какво? – той викна. – О, проклети пари! Проклети пари!

– Кълна се в Бога, не! – извика тя и се прекръсти; сви се от обида и той за първи път чу как плаче. – Кълна се в Бога, не! – повтори тя. – Не мислех за парите, те не ми трябват, просто ми се струваше, че ако ти откажа, ще постъпя зле. Страхувах се да не разбия и твоя, и своя живот. И сега страдам заради своята грешка, страдам непоносимо!

Тя заплака горчиво и той разбра колко ѝ е болно, и като не знаеше какво да каже, се отпусна на килима пред нея.

– Стига, стига – мърмореше той. – Огорчих те, защото те обичам безумно – неочаквано той целуна крака ѝ и страстно я прегърна. – Поне искрица любов! – мърмореше той. – Излъжи ме! Излъжи! Не казвай, че е грешка!...

Но тя продължаваше да плаче и той чувстваше, че тя понася неговите ласки като неизбежно следствие от грешката си. И крака, който той целуна, подви под себе си, като птица. Стана му жал за нея.

Тя легна и се покри през глава, той се съблече и също си легна. А сутринта и двамата се чувстваха неловко, не знаеха за какво да си говорят, и на него дори му се струваше, че тя не стъпва твърдо на крака, който той целуна.

Предобед дойде да се сбогува Панауров. На Юлия неудържимо ѝ се прииска да е у дома, в родния край; добре би било да замина, мислеше си тя и да си почина от семейния живот, от това смущение и от постоянното съзнание, че е постъпила зле. По време на обяда решиха, че тя ще замине с Панауров и ще погостува две-три седмици на баща си, докато не ѝ доскучае.

Глава 11

Тя и Панауров пътуваха в отделно купе; на главата си той носеше каскет от агнешка кожа с някаква странна форма.

– Да, не ме удовлетвори Петербург – говореше той с паузи, като въздишаше. – Обещават много, но нищо определено. Да, скъпа моя. Бил съм мирови съдия, постоянен член, председател на мировия съд и накрая съветник на губернската управа; струва ми се, служил съм на отечеството и имам право на внимание, но ето на: никак не мога да си издействам преместване в друг град...

Панауров затвори очи и поклати глава.

– Не ме признават – продължаваше той почти като в просъница. – Разбира се, не съм гениален администратор, но пък съм порядъчен, честен човек, а в днешно време и това е рядкост. Виновен съм, понякога по малко съм лъгал жени, но по отношение на руското правителство винаги съм бил джентълмен. Но стига за това – каза той, отваряйки очи, – да поговорим за вас. Как ви хрумна изведнъж да идете при баща си?

– Така, нещо се посдърпахме с мъжа ми – каза Юлия, като гледаше каскета му.

– Да, странен ви е той. Всички Лаптеви са странни. Вашият мъж се ядва, иди-дойди, но брат му Фьодор е кръгъл глупак.

Панауров въздъхна и попита сериозно:

– А любовник вече имате ли си?

Юлия го погледна учудено и се усмихна:

– Боже мой, какви ги говорите!

На една голяма гара, минаваше десет, двамата слязоха и вечеряха. Когато влакът потегли отново, Панауров свали палтото и каскета си и седна до Юлия.

– Вие сте много мила, дължен съм да ви кажа – започна той. – Извинете ме за кръчмарското сравнение, но ми приличате на прясно осолена краставичка; тя, така да се каже, още ухае на парник, но вече съдържа малко солчица и аромат на копър. От вас постепенно ще се оформи великолепна жена, чудесна, изящна жена. Ако пътувахме заедно преди пет години – въздъхна той, – щях да се почувствам приятно задължен да постъпя в редовете на вашите поклонници, но сега, уви, съм инвалид.

Той тъжно и в същото време милостиво се усмихна и я прегърна през кръста.

– Полудохте ли! – каза тя почервенияла и се изплаши така, че ръцете и краката ѝ изстинаха. – Престанете, Григорий Николаич!

– От какво се страхувате, мила? – попита той меко. – Какво толкова има? Вие просто не сте свикнали.

Ако жената протестираше, за него това означаваше само че е направил впечатление и ѝ харесва. Като държеше Юлия за талията, той силно я целуна по бузата, после – по устата с пълната убеденост, че ѝ доставя голямо удоволствие. Юлия се съвзе от страха и смущението и започна да се смее. Той я целуна още веднъж и каза, като наместваше смешната си шапка:

– Ето всичко, което може да ви даде един инвалид. Един турски паша, добричък старец, получил от някого подарък или в наследство цял харем. Когато младите му красиви жени се строили пред него в редица, той ги обходил, целунал всяка и казал: „Това е всичко, което съм в състояние да ви дам сега“. Същото го казвам и аз.

Всичко това ѝ изглеждаше глупаво, необикновено и я размиваше. Прииска ѝ се да палува. Качи се на канапето и тананикайки, извади от багажа кутия с бонбони, хвърли парченце шоколад и викна:

– Хващайте!

Той го улови; тя му хвърли друго бонбонче със силен смях, после трето, а той все ловеше и ги поставяше в уста, като я гледаше с умолителен поглед, и на нея ѝ се струваше, че в лицето му, в чертите и израза му има нещо много женско и детско. И когато тя, запъхтяна седна на канапето и продължи да го гледа, смеейки се, той я докосна с два пръста по бузата и продума сякаш с досада:

– Подло момиченце.

– Вземете – каза тя, като му подаде кутията. – Аз не обичам сладко.

Той изяде бонбоните, всички до един и прибра празната кутия в куфара си; обичаше кутийки с картинки.

– Обаче стига сме палували – каза той. – Инвалидът трябва да нанка.

Той извади от пътната си чанта бухарския си халат и възглавница, легна и се зави с халата.

– Лека нощ, гълъбче! – продума тихо и въздъхна така, сякаш го болеше цялото тяло. Скоро се разнесе хъркане. Без да изпитва никакво стеснение, тя също легна и скоро заспа.

Когато на следващата сутрин в родния си град пътуваше от гарата към къщи, улиците ѝ изглеждаха пустинни, безлюдни, снегът – сив, а къщите – малки, като че ли някой ги беше сплескал. Насреща ѝ се

зададе процесия: носеха покойник в отворен ковчег, с хоругви.

„Да срещнеш покойник, казват, носи щастие“ – помисли си тя.

Прозорците на къщата, в която живееше някога Нина Фьодоровна, бяха облепени с обяви.

Със замряло сърце тя влезе в своя двор и позвъни на вратата. Отвори ѝ непозната прислужница, пълна, сънена, с топла памучна блуза. Качвайки се по стълбата, Юлия си спомни как тук ѝ се обясняваше в любов Лаптев, но сега стълбата беше мръсна, цялата в стъпки. Горе в студения коридор чакаха болните, в шуби. Незнайно защо, сърцето ѝ тупаше силно и едва ходеше от вълнение.

Докторът, още повече напълнял, червендалест като кирпич и с разрошени коси, пиеше чай. Като видя дъщеря си, много се зарадва и дори се просълзи; тя си помисли, че в живота на този старец тя е единствената радост, и трогната, силно го прегърна и каза, че ще живее при него дълго, до Великден. След като се преоблече в стаята си, отиде в трапезарията, за да пият заедно чай, той крачеше от ъгъл до ъгъл, мушнал ръце в джобовете, и пееше „Ру-ру-ру“ – значи беше недоволен от нещо.

– В Москва си живееш много весело – каза той. – Много се радвам за тебе... На мен, стареца, нищо не ми трябва. Аз скоро ще издъхна и ще ви отърва от себе си. Да се чудиш какъв черен гологан се оказах, още не съм се затрил. Изумително!

Каза, че е старо, много яко магаре, което всички яхат. Стоварили му лечението на Нина Фьодоровна, грижата за децата ѝ, погребението; а това конте Панауров не искал нищо да знае и дори му взел сто рубли назаем, които и до ден днешен не му бил върнал.

– Вземи ме в Москва и ме затвори в лудницата! Аз съм смахнат, аз съм наивно детенце, защото още вярвам в истината и справедливостта!

После упрекна мъжа ѝ в недалновидност: не купувал къщи, които се продават толкова изгодно. Сега вече на Юлия ѝ се струваше, че в живота на този старец тя не е единствената радост. Докато той преглеждаше болните и после тръгна на практика, тя обикаляше всички стаи, без да знае какво да прави и какво да мисли. Беше вече отвикнала от родния град и родния дом; не я влечеше нито на улицата, нито към познатите и при спомена за предишните приятелки и за моминския живот не ѝ домъчняваше и не тъгуваше за миналото.

Вечерта се облече по-празнично и тръгна на вечерна служба. В църквата имаше само прости хора и великолепната ѝ шапка и шуба не направиха никакво впечатление. Струваше ѝ се, че е настъпила някаква промяна и в църквата, и в нея самата. По-рано обичаше, когато четяха

канона и певците пееха ирмоси⁷, например „Отверзу уста моя“, бавно да се придвижва в тълпата към свещеника, който стоеше в средата на църквата, и после да усеща върху челото си светия елей, а сега чакаше само да свърши службата. И като излезе от църквата, вече се страхуваше да не я наобиколят просяците; би ѝ било скучно да спира и да търси джобове, пък и в джобовете нямаше медни монети, а само рубли.

Легна си рано, а заспа късно. Сънуваше някакви портрети и погребалната процесия, която видя сутринта; внесоха в двора отворения ковчег с мъртвеца и се спряха до вратата, после дълго люляха ковчега на пешкири и с все сила удариха с него вратата. Юлия се събуди и скочи от ужас. В действителност долу тропаха на вратата и шнурът на звънеца шумолеше по стената, но звън не се чуваше.

Докторът се закашля. Чу се как прислужницата слезе долу, после се върна.

– Господарке! – каза тя и почука на вратата ѝ. – Господарке!

– Какво има? – попита Юлия.

– Пристигна телеграма!

Юлия излезе при нея със свещ. Зад прислужницата стоеше докторът, по долно бельо и с палто, и също държеше свещ.

– Звънецът се е развалил – каза той, като се прозяваше сънено.

Юлия разпечата телеграмата и прочете: „Пием за ваше здраве. Ярцев. Кочевой“.

– Ах, какви са глупаци! – каза тя и се разсмя; на душата ѝ стана леко и весело.

Като се върна в стаята си, се изми тихо, облече се и после дълго нареждаше вещите си, докато не съмна, а към обед замина за Москва.

7. Църковни песнопения (църк.).

Глава 12

На Великден Лаптеви бяха на изложба в рисувалното училище. Отидоха цялата фамилия, по московски, като взеха със себе си двете момиченца, гувернантката и Костя. Лаптев знаеше имената на всички известни художници и не пропускаше нито една изложба. Понякога през лятото на вилата той рисуваше колоритни пейзажи и му се струваше, че има безспорен вкус и че ако се беше изучил, от него би станал добър художник. В чужбина понякога посещаваше антикварите и с вид на познавач оглеждаше старинните предмети, произнасяше се, купуваше някаква вещ, антикварят вземаше от него колкото си искаше, и купената вещ после лежеше забравена в чекмедже, в сайванта за каретата, докато не изчезнеше незнайно къде. Или като влезеше в магазина на художниците, дълго и внимателно оглеждаше картините, бронза, правеше разни забележки и неочаквано купуваше някаква липова рамчица или кутия от долнокачествен картон. Вкъщи имаше все големи по размер картини, но лоши; хубавите бяха закачени лошо. Неведнъж се случваше да плати скъпо за вещи, които после се оказваха фалшификати. И любопитното беше, че по принцип плах в живота, той беше извънредно смел и самоуверен на картинните изложби. Защо?

Юлия Сергеевна гледаше картините като мъжа си през юмрук или бинокъл и се учудваше, че хората върху тях са като живи; но тя не разбираше, струваше ѝ се, че на изложбата много картини са еднакви и че единствената цел на изкуството е, когато гледаш на картината през юмрук, хората и предметите да се открояват върху тях като живи.

– Това е гората на Шишкин – обясняваше мъжът ѝ. – Той винаги рисува едно и също... А тук обърни внимание: такъв лилав сняг никога няма да видиш в действителност... А на това момче лявата ръка е по-къса от дясната.

Когато всички се умориха и Лаптев тръгна да търси Костя, за да си тръгват, Юлия се спря пред малък пейзаж и го загледа равнодушно. На преден план рекичка, през нея дървено мостче, на другия бряг пътечка, която се губи в тъмната трева, поле, после вдясно късче гора, около него огън: вероятно пазят нощната паша на добитъка. А в далечината догаря вечерната заря.

Юлия си представи, че върви по мостчето, после по пътечката, все по-далече и по-далече, а наоколо е тихо, крякат сънни дърдавци, в

далечината примигва огънят. И, кой знае защо, започна да ѝ се струва, че същите тези облачета, които се точеха по червената част на небето, и гората, и полето ги е виждала много пъти, почувства се самотна и ѝ се прииска да върви, да върви, да върви по пътекката; и там, където беше вечерната заря, се притаяваше отражението на нещо неземно, вечно.

– Колко хубаво е нарисувано! – продума тя учудена, че картината ѝ е станала разбираема. – Погледни, Альоша! Усещаш ли колко е тихо там?

Тя се постара да обясни защо ѝ харесва този пейзаж, но нито мъжът ѝ, нито Костя я разбираха. Тя все гледеше пейзажа с тъжна усмивка и това, че другите не намираха в него нищо особено, я вълнуваше; после тя започна отново да обикаля залите и да разглежда картините, искаше да ги разгадае и вече не ѝ се струваше, че на изложбата има много еднакви картини. Когато се върна у дома, за първи път от много време обърна внимание на голямата картина, която висеше в залата над рояла, почувства вражда към нея и каза:

– Що за желание да притежаваш такива картини!

И след това златните корнизи, венецианските стъкла с цветя и картините като тази, която висеше над рояла, пък и разсъжденията на мъжа ѝ и Костя за изкуството вече събуждаха в нея чувство на скука и досада, дори понякога и омерзение.

Животът течеше обикновено, ден след ден, без да обещава нещо особено. Театралният сезон вече свърши, идваха топли дни. Времето се задържа превъзходно. Една сутрин Лаптеви се готвеха да посетят окръжния съд и да послушат Костя, който защитаваше някого по назначение на съда. Те се забавиха у дома и пристигнаха в съда, когато започваше разпитът на свидетелите. Обвиняваше се запасен редник в кражба с взлом. Имаше много свидетелки перачки; те даваха показания, че подсъдимият често ходел у господарката, съдържателка на пералнята; срещу Кръстовден дошъл късно вечерта и почнал да проси пари, за да се избави от махмурлука, но никой не му дал; тогава той си отишъл, но след час се върнал и донесъл бира и ментови бонбони за момичетата. Пили и пели песни почти до разсъмване, а като се опомнили на сутринта, катинарът на входа за тавана бил разбит и от белъто липсвали три мъжки ризи, пола и два чаршафа. Костя с насмешка разпитваше всяка свидетелка: не е ли пила срещу Кръстовден от бирата, която е донесъл подсъдимият? Очевидно насочваше към мисълта, че перачките сами са се обрнали. Произнасяше своята реч без ни най-малко вълнение, като гледеше съдебните заседатели сърдито.

Той обясняваше що е то кражба с взлом и обикновена кражба. Говореше много подробно, убедително, откривайки необикновената способност да говори дълго и със сериозен тон за вече отдавна известното. И беше трудно да се разбере какво всъщност искаше? От дългата му реч съдебните заседатели можеха да направят само такъв извод: „Имало е взлом, но кражба – не, тъй като бельото са пропили самите перачки, а ако е имало кражба, тя не е била с взлом“. Но очевидно той говореше точно това, което бе необходимо, тъй като речта му трогна заседателите и публиката и много се хареса. Когато произнесоха оправдателната присъда, Юлия закима на Костя и после силно му стисна ръката.

През май Лаптеви се преместиха на вилата в Соколники. По това време Юлия беше вече бременна.

Глава 13

Измина повече от година. В Соколники недалече от платното на Ярославския железен път седяха на тревата Юлия и Ярцев; малко встрани лежеше Кочевой, положил ръка под главата си, и гледаше небето. Тримата бяха направили разходката си и чакаха да мине курортният влак в шест часа, за да идат вкъщи да пият чай.

– Майките виждат в децата си нещо необикновено, така ги е устроила природата – говореше Юлия. – Цели часове майката стои край креватчето, гледа какви са ушенцата, очичките, нослето на детенцето, възхищава му се. Ако чужд човек целува детенцето ѝ, на нея, бедничката, ѝ се струва, че това му доставя голямо удоволствие. И за нищо друго не говори майката освен за детето си. Зная тази слабост на майките и се контролирам, но моята Оля наистина е необикновена. Как гледа, когато суче! Как се смее! Само на осем месеца е, но ей Богу, такива умни очи не съм виждала дори у тригодишни деца.

– Кажете впрочем – попита Ярцев, – кого обичате повече: мъжа си или детето си?

Юлия сви рамене.

– Не зная. Никога не съм обичала силно мъжа си и Оля всъщност е първата ми любов. Нали знаете, че не се омъжих за Алексей по любов. По-рано бях глупава, страдах, все мислех, че съм погубила и своя, и неговия живот, а сега виждам, че никаква любов не е нужна, всичко е глупост.

– Но ако не любовта, то какво чувство ви привързва към мъжа ви? Защо живеете с него?

– Не зная... Така, навикът вероятно. Аз го уважавам, скучно ми е без него, когато го няма дълго време, но това не е любов. Той е умен, честен човек и за моето щастие това е достатъчно. Той е много добър, обикновен...

– Альоша е умен, Альоша е добър – продума Костя, като лениво повдигна глава, – но, мила моя, за да разберете, че е умен, добър и интересен, трябва да изядете една торба сол с него... И каква е ползата от добротата и ума му? С пари може да ви зарие, но където трябва да прояви характер, да даде отпор на наглеца и нахалника, там се сконфузва и пада духом. Такива хора, като вашия любезен Алексис, са прекрасни хора, но са съвсем непригодни за борба. Пък и въобще за какво ли ги бива.

Най-после влакът се показа. От комина бълваше и се издигаше над горичката съвсем розова пара и двата прозореца в последния вагон изведнъж заблестяха на слънцето толкова ярко, че ги заслепиха.

– Да прием чай! – каза Юлия Сергеевна, като се надигна.

Напоследък тя напълня и походката ѝ стана дамска, малко ленива.

– Все пак не е хубаво без любов – каза Ярцев, вървейки след нея. – Ние само говорим и четем за любовта, но самите малко обичаме, а това наистина не е хубаво.

– Всичко това са глупости, Иван Гаврилич – каза Юлия. – Не там е щастието.

Пиха чай в градинката, където цъфтяха резеда, шибой и тютюн и вече се разпукваха ранните гладиOLI. Ярцев и Кочевой виждаха по лицето на Юлия Сергеевна, че тя преживява щастливо време на душевно спокойствие и равновесие, че нищо повече от това, което има, не ѝ трябва, и у самите тях се настаняваха душевно спокойствие и ведрина. Каквото и да се кажеше, излизаше умно и на място. Боровете бяха прекрасни, ухаеше чудесно на смола както никога по-рано, сметаната беше много вкусна и Саша беше умно, добро момиче...

След чая Ярцев пееше романси, като си акомпанираше на рояла, а Юлия и Кочевой седяха мълчаливо и слушаха и само Юлия ставаше нарядко и тихо излизаше, за да наглежда бебето и Лида, която вече два дни лежеше с висока температура и нищо не хапваше.

„Приятелю мой, мой нежни приятелю...“ – пееше Ярцев – Не, господа, ако щете ме заколете – каза той и тръсна глава, – не разбирам защо сте против любовта! Ако не бях зает петнадесет часа в денонощие, то непременно бих се влюбил.

Вечерята сервираха на терасата; беше топло и тихо, но Юлия се увиваше в шала и се оплакваше, че е влажно. Когато се стъмни, кой знае защо, душата ѝ се стегна, тя потрепваше и молеше гостите да останат по-дълго; почерпи ги с вино и след вечерята нареди да донесат коняк, за да не си отиват. Не ѝ се щеше да остане сама с децата и прислугата.

– Ние, курортистките, замисляме спектакъл за децата – каза тя. – Вече имаме всичко – и театър, и актьори, само пиесата остава да изберем. Изпратиха ни двайсетина различни пиеси, но нито една не става. Ето, вие обичате театъра и добре познавате историята – обърна се тя към Ярцев, – напишете ни историческа пиеса.

– Може, защо не.

Гостите изпиха коняка и се приготвиха да тръгват. Беше към единадесет, а за курортистите това е късно.

– Колко е тъмно, да ти бръкнат в очите, няма да видиш – каза Юлия, като ги изпрати до портата. – Просто не знам как ще се приберете, господа! А е и студено!

Загърна се по-плътно и тръгна към къщата.

– А моят Алексей сигурно играе някъде карти! – викна тя. – Лека нощ!

След светлите стаи не се виждаше нищо. Ярцев и Костя опипом, като слепи, се добраха до железопътната линия и я прекрачиха.

– Тъмно като в рог – каза басово Костя, като се спря и погледна към небето. – А звездите, звездите са също като нови петачета. Гаврилич!

– А? – отзова се отнякъде Ярцев.

– Казвам, нищо не се вижда. Къде сте?

Ярцев подсвирквайки се доближи до него и го хвана под ръка.

– Ей, курортисти! – изведнъж закрещя с цяло гърло Костя. – Хванаха социалиста!

Като пийнеше, той винаги ставаше буен, крещеше, заяждаше се със стражарите и файтонджиите, пееше и се смееше неистово.

– Природо, да те вземат дяволите! – завика той.

– Хайде, хайде – усмиряваше го Ярцев. – Не бива така, моля ви се.

Скоро приятелите свикнаха с тъмнината и започнаха да различават силуетите на високите борове и телеграфните стълбове. От московските гари от време на време се носеше писък на свирка и жиците жалостно звънтяха. Самата гора не издаваше нито звук и в това мълчание се чувстваше нещо гордо, силно, тайнствено и сега през нощта изглеждаше така, като че върховете на боровете почти докосваха небето. Приятелите намериха своя просека и тръгнаха по нея. Тук беше съвсем тъмно и само по дългата ивица небе, обсипана със звезди, и по това, че под краката им имаше отъпкана земя, разбираха, че стъпват по алея. Вървяха мълчаливо един до друг и на двамата им се струваше, че насреща им се движат някакви хора. Опияняващото настроение се изпари. На Ярцев му хрумна, че може би в тази гора сега се носят душите на московските царе, боляри и патриарси, и искаше да го сподели с Костя, но се въздържа.

Когато стигнаха града, небето едва просветляваше. Ярцев и Кочевой вървяха мълчаливо по паважа покрай евтините вили, кръчми, складове за дърва; при прелеза на жп линията ги обхвана влага, приятна, с дъх на липа и после се показва широка дълга улица, напълно безлюдна... Когато стигнаха до „Красний пруд“, вече беше съмнало.

– Москва е град, който още много ще страда – каза Ярцев, като гледаше към Алексеевския манастир.

– Откъде ви хрумна?

– Така. Обичам си аз Московията.

И Ярцев, и Костя бяха родени в Москва и я обожаваха и се отнасяха неясно защо враждебно към другите градове; бяха убедени, че Москва е прекрасен град, а Русия – прекрасна страна. В Крим, в Кавказ и в чужбина им беше скучно, неудобно, неуютно и своето сиво московско време намираха за най-приятното и здравословното. Дните, когато в прозорците почуква студеният дъжд и сумракът пада рано, и стените на къщите и църквите се обагрят в кафеникав, печален цвят и когато излизах на улицата, не знаеш какво да облечеш – такива дни ги възбуждаха приятно.

Накрая при гарата наеха файтон.

– Всъщност добре би било да напиша историческа пиеса – каза Ярцев, – но да ви кажа, без Ляпунови и без Годунови, а от времето на Ярослав или Мономах... Ненавиждам руските исторически пиеси, всички освен монолога на Пимен. Като имаш работа с някакъв исторически източник и когато четеш дори учебник по руска история, ти се струва, че в Русия всичко е необикновено талантливо, даровито, интересно, но когато гледам в театъра историческа пиеса, руският живот започва да ми изглежда бездарен, нездравословен, неоригинален.

Около „Дмитровка“ приятелите се разделиха и Ярцев продължи към „Никитская“, където живееше. Той дремеше, подрусваше се и все мислеше за пиесата. Изведнъж му се причуха страшен шум, звънтене, викове на някакъв неразбран, май че калмицки, език; и някакво село, цялото обхванато от пламъци, и съседните гори, заскрежени и нежнорозови от пожара, които се виждаха далеч наоколо, и то толкова ясно, че можеше да се различи всяка елхичка; някакви диви хора, на кон и пеша, се носят из селото, конете им, и те така пурпурни, както и заревото на небето.

„Това са печенезите“ – мисли си Ярцев.

Един от тях – стар, страшен, с окървавено лице, цял обгорял – привързва към седлото си младодевница с бяло руско лице. Старецът неистово крещи за нещо си, а девичката гледа печално, умно... Ярцев тръсна глава и се събуди.

– „Приятелю мой, мой нежен приятелю...“ – запя той.

Докато се разплащаше с файтонджията и после се изкачваше по стълбите, все не можеше да дойде на себе си и виждаше как пламъкът обхвана дърветата, гората запука и задимя; огромен див глиган, обезумял от ужас, се мятеше из селото... А девичката, привързана към

седлото, все гледаше.

Когато влезе в стаята си, беше вече светло. На пианото до разтворените ноти догаряха две свещи. На дивана лежеше Рассудина в черна рокля с широк колан, с вестник в ръце и спеше дълбоко. Вероятно беше свирила дълго в очакване да се върне Ярцев и без да го дочака, беше заспала.

– „Ох, колко се е уморила“ – помисли си той.

Като измъкна внимателно вестника от ръцете ѝ, той я покри с шала, угаси свещите и си влезе в спалнята.

Докато си лягаше, мислеше за историческата пиеса и от главата му не излизаше мотивът „Приятелю мой, мой нежен приятелю...“.

След два дни при него се отби Лаптев да му каже, че Лида се е разболяла от дифтерит и че от нея са се заразили Юлия Сергеевна и детето, а след още пет дни дойде известие, че Лида и Юлия оздравяват, а детето е умряло и че Лаптеви са избягали от Соколники в града.

Глава 14

На Лаптев вече му беше неприятно да остава дълго вкъщи. Жена му често ходеше в пристройката – обясняваше, че трябва да помага на момичетата да учат, но той знаеше, че ходи там не да помага, а да плаче у Костя. Мина деветият ден, после двадесетият, после четиридесетият и все трябваше да ходи на Алексеевското гробище да слуша панихида и после да се измъчва по цели дни и нощи, да мисли само за това нещастно детенце и да говори разни баналности, за да утешава жена си. Вече рядко ходеше в склада и се занимаваше само с благотворителност, като си измисляше различни задължения и грижи и беше радостен, когато се случваше заради някаква дреболия да обикаля по цял ден. Напоследък се канеше да пътува в чужбина, за да се запознае с устройството на нощните приюти, и тази мисъл сега му доставяше удоволствие.

Беше есенен ден. Юлия току-що беше отишла да плаче в пристройката, а Лаптев лежеше на дивана в кабинета и се чудеше къде да замине. Неочаквано Пьотър доложи, че е пристигнала Рассудина. Лаптев много се зарадва, скочи и се запъти към неочакваната гостенка, бившата си приятелка, за която вече почти беше почнал да забравя. От вечерта, в която я бе видял за последен път, не беше се променила и си беше все същата.

– Полина! – каза той, протягайки към нея ръце. – Откога не сме се виждали! Да знаете само колко се радвам да ви видя! Заповядайте!

Тя му стисна силно ръката за поздрав и без да сваля палтото и шапката си, влезе в кабинета и седна.

– При вас съм за минутка – каза тя. – Нямам време да говоря за дреболии. Моля да седнете и ме изслушайте. Радвате ли се да ме видите, или не се радвате, за мен решително е все едно, тъй като за милостивото внимание на господата мъжете към мен не давам и грош. Ако аз съм дошла при вас, то е, защото днес бях на пет места и навсякъде ми отказаха, а работата не търпи отлагане. Слушайте, продължи тя, като го гледаше в очите – петима познати студенти, хора, ограничени и неспособни, но без съмнение бедни, не са си платили таксите и сега ги изключват. Вашето богатство ви задължава да отидете веднага в университета и да платите вместо тях.

– С удоволствие, Полина.

– Ето техните фамилии – каза Рассудина, като му подаде бележка. –

Тръгвайте веднага, ще имате време да се наслаждавате на семейното си щастие после.

В същото време зад вратата, която водеше към гостната, се чу шумолене: вероятно се чешеше кучето. Рассудина се изчерви и скочи.

– Вашата Дулцинея ни подслушва! – каза тя. – Това е низко!

Лаптев се засегна заради Юлия.

– Тя не е тук, тя е в пристройката – каза той. – Не говорете така за нея. Детенцето ни почина и сега я изгаря страшна мъка.

– Можете да я успокоите – усмихна се Рассудина, като седна отново, – ще имате още десетки. Да се раждат деца, не се иска много ум!

Лаптев си спомни, че това или нещо подобно беше чувал многократно някога отдавна, и го лъхна поезията на отминалите дни, свободата на самотния ергенски живот, когато му се струваше, че е млад и може всичко, което поиска, когато ги нямаше любовта към жена му и спомените за детенцето.

– Да отидем заедно – каза той и се надигна.

Когато пристигнаха в университета, Рассудина остана да чака отвън, а Лаптев влезе в канцеларията; след малко се върна и връчи на Рассудина пет квитанции.

– Къде отивате сега? – попита той.

– При Ярцев.

– Ще дойда с вас.

– Но ще му пречите да работи.

– Няма, повявайте ми! – каза той и я погледна умолително.

Тя носеше черна, почти траурна шапка, украсена с креп, и много късо износено палто с издути джобове. Носът ѝ изглеждаше по-дълъг, отколкото по-рано, и лицето ѝ беше бледно въпреки студа. На Лаптев му беше приятно да върви след нея, да ѝ се подчинява и да слуша гълчането ѝ. Вървеше и мислеше за нея: каква ли е тая вътрешна сила у тази жена, която, макар и некрасива, недодялана и нервна, без да може да се облече изискано, винаги немарливо сресана и винаги някак неугледна, е обаятелна.

У Ярцев влязоха през задния вход, през кухнята, където ги посрещна готвачката, чиста бабичка с побелели къдрици; тя се сконфузи много, сладко се усмихна, при което малкото ѝ лице заприлича на сладкиш и каза:

– Заповядайте-с!

Ярцев не беше у дома. Рассудина седна на рояла и захвана скучни трудни упражнения, като нареди на Лаптев да не ѝ пречи. И той не я

забавляваше с разговори, а седеше настрана и прелистваше „Вестник Европа“. Като посвири два часа – това беше дневната ѝ норма, – тя похапна нещо в кухнята и тръгна на уроци. Лаптев прочете продължението на някакъв роман, после седя дълго, без да чете, без да скучае, доволен, че вече бе закъснял за обяда у дома.

– Ха-ха-ха! – чу се смехът на Ярцев и се появи той самият, здрав, бодър, червенобузест, с новичък фрак със светли копчета. – Ха-ха-ха!

Приятелите обядваха заедно. После Лаптев легна на дивана, а Ярцев седна наблизо и запуши пура. Падна здрач.

– Вероятно започвам да остарявам – каза Лаптев. – Откакто почина сестра ми Нина, започнах често да се замислям за смъртта.

Заговориха за смъртта, за безсмъртието на душата, за това, че добре би било в крайна сметка да възкръснеш и после да полетиш някъде на Марс, да бъдеш вечно безцелен и щастлив, а най-главното – да мислиш някак особено, не по земному.

– А не ми се иска да умирам – тиха каза Ярцев. – Никаква философия не може да ме примири със смъртта и гледам на нея просто като на гибел. Искам да живея.

– Обичате ли живота, Гаврилич?

– Да, обичам го.

– А пък аз хич не мога да се разбера в това отношение. Имам ту мрачно настроение, ту безразлично. Аз съм плах, неуверен в себе си, имам страхлива съвест, никак не мога да се приспособя към живота, да му стана господар. Някои говорят глупости или мошеничестват така жизнерадостно, а пък аз, случва се, съзнателно правя добро и изпитвам при това само притеснение или пълно равнодушие. Обяснявам си всичко, Гаврилич, с това, че съм роб, внук на крепостен. Преди ние, презрените, да излезем на истинския път, мнозина от нас ще оставят костите си!

– Всичко това е хубаво, любезни – каза Ярцев и въздъхна. – Това показва за сетен път колко богат, разнообразен е руският живот. Ах, колко е богат! Знаете ли, всеки ден все повече се убеждавам, че живеем в навечерието на най-великото тържество, и би ми се искало да доживея, сам да участвам. Ако искате, ми вярвайте, ако не – недейте, но според мен сега израства прекрасно поколение. Когато работя с деца, особено с момичета, изпитвам наслада. Чудесни деца!

Ярцев доближи рояла и взе акорд.

– Аз съм химик, мисля като химик и ще умра химик – продължаваше той. – Но аз съм лаком, аз се страхувам да не умра, без да съм се

наситил; малко ми е само химията, аз се захващам с руската история, историята на изкуствата, педагогиката, музиката... Веднъж през лятото вашата жена ми каза да напиша историческа пиеса и сега ми се иска да пиша, да пиша; струва ми се, бих седял три денонощия, без да ставам, и все бих писал. Образите ме изтощиха, главата ми ще се пръсне, чувствам как в мозъка ми бие пулсът. И все пак не искам от мен да стане нещо особено, да създам нещо велико, а просто ми се иска да живея, да мечтая, да се надявам, да успявам навсякъде... Животът, миличък, е кратък и трябва да се изживее възможно най-добре.

След тази приятелска размисъл, която свърши едва в полунощ, Лаптев започна да ходи у Ярцев почти всеки ден. Влечеше го към него. Обикновено идваше привечер, лягаше и го чакаше да си дойде търпеливо, без да скучае ни най-малко. Ярцев, като се върнеше от работа и похапнеше, сядаше да работи, но Лаптев му задаваше някакъв въпрос, започваше разговор и вече не му беше до работа, а в полунощ приятелите се разделяха много доволни един от друг.

Но това не продължи дълго. Веднъж, като отиде у Ярцев, Лаптев завари Рассудина, която седеше на пианото и свиреше своите упражнения. Тя го погледна хладно, почти враждебно и попита, без да му подаде ръка:

– Кажете, моля ви се, кога ще свърши това?

– Кое това? – попита Лаптев, без да разбира.

– Идвате тук всеки ден и пречите на Ярцев да работи. Ярцев не е търговец, а учен, всяка минута от неговия живот е скъпоценна. Трябва да го разбирате и да бъдете малко по-деликатен!

– Ако намирате, че преча – каза Лаптев кротко, като се смути, – то аз ще прекратя своите посещения.

– И добре ще направите. Тръгвайте си, че може ей сега да дойде и да ви завари тук.

Тонът, с който Рассудина го каза, и равнодушните ѝ очи окончателно го смутиха. Тя не изпитваше никакви чувства към него освен желание той да си тръгне по-скоро – и как това се различаваше от предишната любов! Той излезе, без да ѝ стисне ръка, и му се струваше, че тя ще го извика да се върне, но се чуха пак гамите и той, като спря по стълбите, разбра, че ѝ е чужд.

След три дни при него дойде Ярцев, за да прекарат заедно вечерта.

– Имам новина – каза той и се засмя. – Полина Николаевна се премести при мен завинаги – смути се малко и продължи тихо: – Какво пък? Разбира се, не сме влюбени един в друг, но мисля, че това... че

това няма значение. Аз се радвам, че мога да ѝ дам приют и покой и възможност да не работи, ако се разболе, на нея ѝ се струва, че като се свърже с мене, в моя живот ще има повече ред и че под нейно влияние аз ще стана велик учен. Така мисли тя. И нека си мисли. Южняците имат поговорка: „Глупакът забогатява от мисли“. Ха-ха-ха!

Лаптев мълчеше. Ярцев се разходи из кабинета, погледа картините, които беше виждал много пъти, и каза с въздишка:

– Да, приятелю мой. По-възрастен съм от вас с три години и вече е късно да мисля за истинска любов, всъщност такава жена, като Полина Николаевна, за мене е откритие и, разбира се, аз ще преживея с нея благополучно до дълбока старост, но дявол да го вземе, все за нещо съжалявам, все ми се иска нещо и все ми се струва, че лежа в долината на Дегестан и ми се присънва бал. С една дума, човек никога не е доволен от това, което има.

Той тръгна към гостната, като че нищо не се бе случило, пъ романси, а Лаптев седеше в кабинета си, притворил очи – мъчеше се да разбере защо Рассудина се е събрала с Ярцев. А после се натъжи, че не съществува трайна, постоянна обич, и го беше яд на Полина Николаевна, че се е събрала с Ярцев, и на самия себе си, че чувството му към жена му вече не е онова, което беше.

Глава 15

Лаптев седеше в креслото и четеше, полюлявайки се: Юлия също беше в кабинета и също четеше. Изглеждаше, че няма какво да си кажат, и двамата мълчаха от сутринта. Нарядко той я поглеждаше иззад книгата и мислеше: не е ли все едно дали ще се ожениш заради страстна любов или съвсем без любов? И времето, когато ревнуваше, вълнуваше се, страдаше, сега му изглеждаше много далечно. Той беше успял вече да отиде в чужбина и сега си почиваше от пътуването и се надяваше през пролетта отново да замине за Англия, където много му хареса.

А Юлия Сергеевна привикна със своята болка, вече не ходеше в пристройката да плаче. През тази зима не обикаляше магазините, не ходеше на театър и на концерти, стоеше си у дома. Тя не обичаше големите стаи и беше винаги или в кабинета на мъжа си, или в своята стая, където имаше иконостас, получен като зестра, и на стената беше окачен същият този пейзаж, който така ѝ бе харесал на изложбата. За себе си тя почти не харчеше пари и живееше с толкова малко, с колкото и някога в къщата на баща си.

Зимата течеше невесело. Навсякъде в Москва играеха карти, но ако вместо това измислеха някакво друго развлечение, например да пеят, да четат, да рисуват, се получаваше още по-голяма скука. И тъй като в Москва талантливите хора бяха малко и във всички вечери участваха все едни и същи певци и четци, самото отдаване на изкуството лека-полека се превърна за мнозина в скучно, еднообразно задължение.

При това у Лаптеви не минаваше нито ден без огорчения. Старецът Фьодор Степанич виждаше много лошо и вече не ходеше в склада и очните лекари казваха, че скоро ще ослепее; Фьодор също неясно защо престана да ходи в склада и пишеше нещо. Панауров получи назначение в друг град, произведоха го действителен статски съветник, сега живееше в „Дрезден“ и почти всеки ден идваше у Лаптев да проси пари. Киш накрая завърши университета и в очакване Лаптеви да му намерят някаква длъжност, прекарваше у тях цели дни в разказване на дълги скучни истории. Всичко това дразнеше и уморяваше и правеше делничния живот неприятен.

В кабинета влезе Пьотър и доложи, че е пристигнала някаква непознатата дама. На визитката, която подаде, пишеше „Жозефина Йосифовна Милан“.

Юлия Сергеевна лениво се надигна и излезе, накуцвайки леко, защото кракът ѝ беше изтръпнал. На вратата се показа дама, слаба, много бледа, с тъмни вежди, облечена цялата в черно. Тя притисна ръцете си до гърдите и проговори с молба:

– Мосю Лаптев, спасете децата ми!

Звъненето на гривни и лицето с петна от пудра бяха вече познати на Лаптев; той разпозна същата дама, у която преди сватбата му се наложи не на място да пообядва. Беше втората жена на Панауров.

– Спасете децата ми! – повтори тя, а лицето ѝ се затресе, стана изведнъж старо и жалко и очите ѝ почервенияха. – Само вие единствен можете да ни спасите и аз дойдох при вас в Москва с последните си пари! Децата ми ще умрат от глад!

Тя направи движение, като че щеше да падне на колене. Лаптев се изплаши и я хвана за ръцете над лактите.

– Седнете, седнете... – бърбореше той, като я настаняваше. – Моля ви, седнете.

– Сега нямаме пари дори и за хляб – каза тя. – Григорий Николаич заминава на нова длъжност, но не иска да вземе мен и децата, а тези пари, които вие, великодушният човек, ни изпратихте, харчи само за себе си. Какво да правим? Какво? Бедните, нещастни деца!

– Успокойте се, моля ви. Ще заповядам в кантората да изпращат парите на ваше име.

Тя зариде, после се успокои и той забеляза, че от сълзите по напудрените ѝ бузи се проточиха браздички и че ѝ растат мустаци.

– Вие сте безкрайно великодушен, мосю Лаптев. Но бъдете наш ангел, нашата добра фея, уговорете Григорий Николаич да не ме зарязва, а да ни вземе със себе си. Та аз го обичам, обичам го безумно, той ми е радостта.

Лаптев ѝ даде сто рубли и обеща да говори с Панауров и докато я изпращаше до вестибюла, не преставаше да се страхува тя да не зариде или да падне на колене.

След нея дойде Киш. После се появи Костя с фотоапарат. Напоследък той се бе заплеснал по фотографията и всеки ден по няколко пъти снимаше всички къщи, но това ново увлечение му носеше много огорчения и той дори отслабна.

Преди вечерния чай пристигна Фьодор. Седнал в ъгъла на кабинета, той разтвори една книга и дълго гледеше в една страница, очевидно без да чете. После дълго пи чай; лицето му беше червено. В негово присъствие в душата си Лаптев чувстваше тежест; неприятно му беше дори

мълчанието му.

– Можеш да поздравиш Русия с новия публицист – каза Фьодор. – Впрочем шегата настрана, сътворих, брат, една статийка, за проба на перото, така да се каже, и я донесох да ти я покажа. Прочети, гълъбче, и си кажи мнението. Само че искрено.

Той извади от джоба си тетрадка и я подаде на брат си. Статията се казваше „Руската душа“ и беше написана скучно, с безцветни изрази, с каквито пишат обикновено неталантливите, тайно самовлюбени хора, и главната мисъл беше следната: интелigentният човек има право да не вярва на свръхестественото, но е длъжен да скрива своето неверие, за да не създава съблазън и да не разколебава вярата на хората; без вяра няма идеализъм, а идеализмът е предопределен да спаси Европа и да покаже истинския път на човечеството.

– Но тук не пишеш от какво трябва да се спаси Европа – каза Лаптев.

– Това се разбира от само себе си.

– Нищо не се разбира – каза Лаптев и развълнуван се разходи. – Не се разбира защо си написал това. Впрочем това си е твоя работа.

– Искам да издам отделна брошура.

– Това е твоя работа.

Помълчаха минута. Фьодор въздъхна и каза:

– Дълбоко, безкрайно съжалявам, че с тебе мислим по различен начин. Ах, Альоша, Альоша, братко мой мили! Ние с теб сме хора руски, православни, широки: приличат ли ни всички тези немски и еврейски идеички? Та нали ние с тебе не сме някакви нехранимайковци, а представители на известен търговски род.

– Какъв ти известен род? – продума Лаптев, сдържайки раздражението си. – Именит род! Нашия дядо помешчиците са го пердашили и всеки, дори и последното чиновниче го е било по мутрата. Дядо е биел баща ни, баща ни беше мен и теб. Какво ни е дал на нас с тебе този именит род? Какви нерви и каква кръв сме получили в наследство? Ти вече почти три години мъдруваш като псалт, говориш всякакви измислици и ето какво си написал – та това е робско бълнуване. А аз, аз? Погледни ме мен... Нито гъвкавост, нито смелост, нито силна воля; страхувам се за всяка своя стъпка, все едно ще ме нашибат, плаша се от нищожества, идиоти, скотове, които стоят неизменно по-ниско от мен в умствено и нравствено отношение; страхувам се от портиери, сервитьори, полицаи, жандарми, страхувам се от всички, защото се родих от измъчена майка, от детството си съм бит и напласен!... Ние с теб ще сторим

добре, ако нямаме деца. О, дано да даде Бог с нас да се свърши този именит търговски род!

В кабинета влезе Юлия Сергеевна и седна край масата.

– Вие спорехте за нещо тук. Да не би да преча?

– Не, сестричке – отговори Фьодор. – Разговорът ни е принципен. На, ти казваш: такъв, онакъв род – обърна се той към брат си, – обаче този род е създал предприятие за милиони. Това все пак е нещо!

– Чудо голямо – предприятие за милиони! Един човек без особен ум, без способности случайно става търгаш, после – богаташ, търгува ден след ден без всякаква система, без цел, без дори да е алчен за пари, търгува машинално и парите сами отиват при него, а не той при тях. Прекарва цял живот в предприятието и го обича само защото може да началства над служителите и да се гаври с купувачите. Той е черковен настоятел, защото там може да се прави на началник над певците и да ги кара да превиват гръб пред него; той е училищен настоятел, защото му харесва съзнанието, че учителят му е подчинен и че може пред него да се прави на началник. Този търговец обича не да търгува, а да началства и вашият склад е не търговско предприятие, а затвор! Да, за търговия като вашата трябва обезличени, несретни служители и вие сами си ги подготвяте такива, като ги карате от деца да ви се покланят до земята за парче хляб и от деца ги приучавате към мисълта, че сте им благодетели. Ти май не би взел в склада хора с университетско образование.

– Хората с университетско образование не стават за нашата работа.

– Не е вярно! – викна Лаптев – Глупости!

– Извинявай, струва ми се, че плюеш в кладенеца, от който пиеш – каза Фьодор и стана. – Нашето предприятие ти е омразно, а пък се ползваш от доходите му.

– Аха, ясно! – засмя се Лаптев, като гледаше сърдито брат си. – Да, ако не принадлежах към вашия знаменит род, ако имах и капчица воля и смелост, отдавна да съм зарязал тези доходи и да съм започнал да изкарвам прехраната си с труд. Но вие ме обезличихте от детинство във вашия склад! Аз съм ваш!

Фьодор погледна часовника си и започна припряно да се сбогува. Целуна ръка на Юлия и излезе, но вместо да отиде във вестибула, влезе в гостната, после – в спалнята.

– Забравил съм разположението на стаите – каза той силно объркан. – Странна къща. Странна къща, нали?

Когато обличаше шубата си, беше като замаян и лицето му изразяваше болка. Лаптев не изпитваше вече гняв: той се изплаши и в същото

време му дожаля за Фьодор и онази хубава, топла обич към брат му, която изглеждаше угаснала през тези три години, сега се събуди в гърдите му и той почувства силно желание да я изрази.

– Ти, Федя, ела утре да обядваш у нас – каза той и го погали по рамото. – Ще дойдеш ли?

– Да, да. Но ми дайте вода.

Лаптев сам изтича до трапезарията, взе от бюфета първото, което му попадна подръка – беше висока халба, – наля вода и я донесе на брат си. Фьодор започна да пие жадно, но изведнъж прехапа халбата, чу се стържене, после ридание. Водата се разля по шубата, по сюртука. И Лаптев, който никога по-рано не беше виждал плачещи мъже, смутен и изплашен стоеше и не знаеше какво да направи. Той разстроено гледаше как Юлия и прислужницата свалиха шубата на Фьодор и го поведоха обратно в стаята, и тръгна след тях, чувствайки се виновен.

Юлия сложи Фьодор да легне и се отпусна на колене пред него.

– Няма нищо – утешаваше го тя. – От нервите е...

– Гълъбче, толкова ми е тежко! – говореше той. – Аз съм нещастен, нещастен, но през цялото време го криех, криех – той я прегърна през шията и прошепна на ухото ѝ: – Всяка нощ сънувам сестра си Нина. Тя идва и сяда в креслото до леглото ми...

Когато след час отново обличаше във вестибюла шубата, той вече се усмихваше и му беше съвестно заради прислужницата. Лаптев тръгна да го изпрати до „Пятницкая“.

– Ела да обядваме утре у нас – говореше той по пътя, като го държеше под ръка, – а на Великден ще отидем заедно в чужбина. Трябва да се проветриш, защото съвсем си се вкиснал.

– Да, да. Ще дойда, ще дойда. И сестричката ще вземем със себе си.

Като се върна у дома, Лаптев завари жена си в силна нервна възбуда. Случката с Фьодор я беше потресла и тя не можеше никак да се успокои. Не плачеше, но беше много бледа, мятеше се в постелята и се вкопчваше с хладните си пръсти в одеялото, във възглавницата, в ръката на мъжа си. Очите ѝ бяха големи, изплашени.

– Стой при мен, не си отивай – говореше тя на мъжа си. – Кажй, Альоша, защо престанах да се моля на Бога? Къде отиде вярата ми? Ах, защо говорехте пред мен за религията? Смутихте ме вие мене, ти и твоите приятели. Аз вече не се моля.

Той поставяше компреси на челото ѝ, топлеше ръцете ѝ, поеше я с чай, а тя се притискаше в страха си към него... На заранта се умори и заспа, а Лаптев седеше до нея и я държеше за ръка. Така и не успя да

заспи. После целия ден се чувстваше разбит, тъп, не мислеше за нищо и вяло бродеше из стаите.

Глава 16

Лекарите казаха, че Фьодор е душевноболен. Лаптев не знаеше какво се върши на „Пятницкая“, а тъмният склад, в който не се показваха нито старецът, нито Фьодор, му изглеждаше като гробница. Когато жена му казваше, че трябва всеки ден да ходи в склада и на „Пятницкая“, той или мълчеше, или започваше с раздражение да говори за детството си и за това, че не е по силите му да прости на баща си своето минало, че „Пятницкая“ и складът са му ненавистни и така нататък.

Едно неделно утро Юлия сама тръгна към „Пятницкая“. Тя завари стареца Фьодор Степанич в същата тази зала, в която някога по случай нейното пристигане отслужиха молебен. В лепеното си сако, без вратовръзка, по пантофи седеше неподвижно в креслото и мигаше със слепите си очи.

Той задиша тежко от вълнение. Трогната от нещастieto му, от самотата му, тя му целуна ръка, а той опипа лицето и главата ѝ и като се убеди, че е тя, я прекръсти.

– Аз съм, снаха ви – каза тя, като се доближи до него. – Дойдох да ви навестя.

– Благодаря, благодаря. А пък аз си загубих очите и не виждам нищо... Прозорците едва-едва ги виждам, огъня също, но хората и предметите не различавам. Да, ослепявам, Фьодор се разболя и без господарски надзор става лошо. Ако стане някоя неразбория, няма кой да поеме отговорност; ще се разхайтят хората. От какво се разболя Фьодор? От простуда ли, от какво? А пък аз никога не съм боледувал и никога не съм се лекувал. Не знам какво е доктор.

И старецът, както обикновено, започна да се хвали. В това време прислугата бързо сервираше масата в залата и нареждаше мезета и бутилки с вино. Поставиха около десет бутилки, една от тях беше с формата на Айфеловата кула. Поднесоха пълна чиния с пирожки, от които ухаеше на варен ориз и риба.

– Моля скъпата гостенка да похапне – каза старецът.

Тя го хвана под ръка, заведе го до масата и му наля водка.

– И утре ще дойда при вас – каза тя – и ще доведе внучките ви, Саша и Лида. Те ще ви обичат и утешават.

– Не трябва, не ги водете. Те са незаконни.

– Защо да са незаконни? Нали баща им и майка им бяха венчани.

– Без моята благословия. Аз не съм ги благославял и не искам да ги зная. Да ги пази Господ.

– Странни работи говорите, Фьодор Степанич – каза Юлия и въздъхна.

– В евангелието е казано: децата трябва да уважават своите родители и да се боят от тях.

– Нищо подобно. В евангелието е казано, че трябва да прощаваме дори на враговете си.

– В нашата работа не трябва да се прощава. Ако прощаваш на всички, след три години ще фалираш.

– Но да простиш, да кажеш ласкава, приветлива дума на човек, дори и на виновния – това стои по-високо от работата, по-високо от богатството!

Юлия искаше да умилостиви стареца, да му внуши чувство на състрадание, да пробуди разкаянието в него, но всичко, което говореше, той изслушваше само със снизхождение, както възрастните хора слушат децата.

– Фьодор Степанич – каза Юлия решително, – вие сте вече стар и скоро Бог ще ви призове при себе си; той ще ви попита не за това, как сте търгували и добре ли са вървели работите ви, а били ли сте милостив към хората; не сте ли били суров към по-слабите от вас – например към прислугата, към служителите?

– За своите служители аз съм бил винаги благодетел и те са длъжни вечно да молят Бога за мене – каза убедено старецът; но се трогна от искрения тон на Юлия и като искаше да ѝ достави удоволствие, каза: – Добре, доведете утре внучките. Ще заповядам да им купят подаръчета.

Старецът беше неспретнато облечен, гърдите и коленете му бяха посипани с пепел от пурите; явно никой не му чистеше нито ботушите, нито дрехите. Оризът в пирожките беше недоварен, покривката миришеше на сапун, слугите тътреха краката си. И старецът, и цялата къща на „Пятницкая“ имаха занемарен вид и Юлия, като го почувства, се засрами заради себе си и заради мъжа си.

– Утре непременно ще дойда при вас – каза тя.

Мина по стайте и нареди да разтребят спалнята на стареца и да запалят кандилото му. Фьодор седеше в стаята си и гледаше в разтворената книга, без да чете; Юлия поговори с него и заповяда да разтребят и там, после слезе долу при служителите. По средата на стаята, където обядваха, стоеше дървена небоядисана колона, която подпираше тавана, за да не се срути; таваните тук бяха ниски, а по стените бяха налепени

евтини тапети; беше опушено и миришеше на кухня. По случай празника всички служители си бяха у дома и седяха на креватите си в очакване на обяда. Когато Юлия влезе, те скочиха от местата си и на въпросите ѝ отговаряха плахо, като я гледаха изпод вежди, като арестанти.

– Господи, колко ужасно ви е помещението! – каза тя, като плесна с ръце. – Не ви ли е тясно тук?

– На сърце да е широко – каза Макеичев. – Много сме доволни от вас и възнасяме молитвите си към милосърдния Бог.

– Съответствие на живота с амбициите на личността – каза Початкин.

Като забеляза, че Юлия не разбра Початкин, Макеичев побърза да поясни:

– Ние сме малки хора и сме длъжни да живеем в съответствие със званието си.

Тя огледа помещението за момчетата и кухнята, запозна се с икономката и остана страшно недоволна.

Като се върна у дома, каза на мъжа си:

– Длъжни сме колкото се може по-скоро да се преселим на „Пятницкая“ и да живеем там. И ти всеки ден ще ходиш в склада.

После двамата седяха в кабинета заедно и мълчаха. Беше му тежко на душата и не му се ходеше нито на „Пятницкая“, нито в хамбара, но той се досещаше какво мислеше жена му, и нямаше сили да ѝ противоречи. Погали я по бузата и каза:

– Имам чувството, че животът ни е свършил, а сега започва сив полуживот. Когато разбрах, че брат ми Фьодор е безнадеждно болен, заплаках; ние заедно прекарахме детството и юношеството си, някога го обичах от цялата си душа и сега – такава катастрофа, и ми се струва, че като го губя, окончателно скъсвам със своето минало. А сега, когато ти каза, че трябва да се преместим на „Пятницкая“, в този зандан, започна да ми се струва, че вече нямам и бъдеще.

Той стана и отиде до прозореца.

– Било, каквото било, ще се наложи да се простя с мисълта за щастие – каза той, като гледеше улицата. – Няма такава. Никога не съм го имал и вероятно въобще не съществува. Впрочем веднъж в живота си бях щастлив, когато седях през нощта под твоето чадърче. Помниш ли как веднъж бе забравила чадърчето си у сестра ми Нина? – попита той, като се обърна към жена си. – Тогава бях влюбен в теб и помня, че цяла нощ прекарах под това чадърче в блажено състояние.

В кабинета до шкафа с книги имаше скрин от червено дърво с

бронз, в който Лаптев пазеше разни ненужни вещи, включително чадърчето. Той го извади и го подаде на жена си:

– Ето го.

Юлия се вгледа за минутка в чадърчето, позна го и тъжно се усмихна.

– Помня. Когато ми се обясняваше в любов, го държеше в ръце – и като забеляза, че той се кани да тръгва, каза: – Ако може, моля те, върни се по-рано. Без теб ми е скучно.

И после се прибра в стаята си и дълго гледа чадърчето.

Глава 17

Въпреки сложността на работата и огромния оборот в склада нямаше счетоводител и от тефтерите, които водеше деловодителят, не можеше да се разбере нищо. Всеки ден тук идваха комисионери, немци и англичани, с които служителите разговаряха за политика и религия; идваше един пропил се дворянин, болен и жалък човек, който превеждаше чуждестранната кореспонденция в кантората; служителите го наричаха Дребосъка и го черпеха чай със сол. И на Лаптев му се струваше, че изобщо цялото това предприятие е голяма шуротия.

Той ходеше всеки ден в склада и се стараеше да въведе нови порядки; забраняваше да бъдат чираците и да се надсмиват над купувачите, въбесяваше се, когато служителите с весел смях пращаха някъде в провинцията залежали и негодни стоки като нещо ново и най-модно. Сега той беше най-главният в склада, но както и преди, не знаеше колко голямо е състоянието му, добре ли вървят работите, каква заплата получават старшите служители и т.н. Початкин и Макеичев го смятаха за млад и неопитен, криеха от него много неща и всяка вечер си шепнеха тайнствено със слепия старец. Веднъж в началото на юни Лаптев и Початкин отидоха в Бубновската гостилница да хапнат и да поговорят между другото за работата. Початкин служеше у Лаптеви отдавна и беше постъпил у тях едва осемгодишен. Той беше свой човек, доверяваха му се напълно и когато на излизане от склада прибираше от касата целия приход и го натъпкваше в джобовете си, не събуждаше никакви подозрения. Беше главният в склада и в къщата, а също и в черквата, където изпълняваше длъжността епитроп вместо стареца. Заради жестокото му отношение към подчинените чираци и служители го наричаха Малюта Скуратов.

Когато отидоха в гостилницата, той кимна на момчето и каза:

– Я ни дай, братле, половинка чудо и две дузини неприятности.

След малко момчето донесе на поднос половинка водка и няколко чинийки разнообразни мезета.

– Виж какво, драги – му каза Початкин, – я ни дай една порция от баш майстора на клеветата и злословието с картофено пюре – момчето не разбира, смути се и искаше да каже нещо, но Початкин го погледна строго и произнесе: – Освен!

Момчето помисли напрегнато, после отиде да се посъветва с

колегите си и в края на краищата все пак донесе порция език. Като изпи-
ха по две чашки и замезиха, Лаптев попита:

– Кажете ми, Иван Василич, истина ли е, че работите ни в послед-
ните години западат?

– Хич никак.

– Кажете ми искрено и открито какъв доход сме имали и имаме и
колко е състоянието ни? Просто не бива да се намирам в неизвестност.
Наскоро гледах сметките на склада, но, извинявайте, не вярвам на тези
сметка; вие смятате за необходимо да криете нещо от мене и казвате исти-
натата само на баща ми. Свикнали сте с дипломацията още от млади го-
дини и вече не можете да минете без нея. А за какво ви е тя? Така че,
моля ви, бъдете откровен. Как вървят работите ни?

– Всичко зависи от вълнението на кредита – отвърна Початкин, ка-
то помисли.

– Какво разбирате под „вълнение на кредита“?

Початкин започна да обяснява, но Лаптев нищо не разбра и изпрати
за Макенчев. Той се яви незабавно, хапна, след като се помоли, и със со-
лидни си плътен баритон заприказва най-напред, че служителите са
длъжни ден и нощ да се молят на Бога за своите благодетели.

– Прекрасно, но позволете ми да не се смятам за ваш благодетел –
каза Лаптев.

– Всеки човек трябва да помни какво представлява, и да си знае
мястото. Вие по божия милост сте наш баща и благодетел, а ние сме ва-
ши роби.

– Омръзна ми най сетне всичко това – разсърди се Лаптев. – Моля
ви сега вие да бъдете мой благодетел и да ми обясните какво е състояни-
ето на работите ни. Не желая да ме смятате за хлапак, защото още утре
ще затворя склада. Баща ми ослепя, брат ми е в лудницата, племенници-
те ми са още малки; ненавиждам тази работа, с удоволствие бих се от-
теглил, но няма кой да ме замени, и вие сами го знаете. Оставете дипло-
мацията, за Бога!

Отидоха в склада да смятат. После пресмятаха вкъщи, при това им
помагаше самият старец; докато посвещаваше сина си в търговските си
тайни, той говореше с такъв тон, като че ли ставаше дума не за търго-
вия, а за магия. Оказа се, че доходът е растял всяка година приблизител-
но с една десета и че състоянието на Лаптеви само в пари и ценни кни-
жа е шест милиона рубли.

Когато след полунощ приключиха сметките и Лаптев излезе на
чист въздух, той беше все още под обаянието на тези цифри. Нощта

беше тиха, лунна, душна; белите стени на къщите в Замоскворечието, видът на тежките затворени порти, тишината и черните сенки създаваха впечатление за някаква крепост, липсваше само часовоят с пушка. Лаптев отиде в градинката и седна на пейката до оградата, зад нея също имаше градинка. Цъфтеше песекинята. Лаптев си спомни, че и през детството му тази песекиня беше толкова грапава и висока и не беше се променила оттогава. Всяко кътче в градината и в двора му напомняше далечното минало. И в детството, както и сега през редките дървета се виждаше целият двор, облян с лунна светлина, както и сега бяха тайнствени и строги сенките, както и сега наред двора лежеше черното куче и прозорците на служителите бяха широко отворени. И всички тези спомени бяха тъжни.

Зад оградата в чуждия двор се чуха леки стъпки.

– Скъпа моя, моя мила... – прошепна мъжки глас до самата ограда, така че Лаптев чуваше дори дишането.

Ето че се целунаха. Лаптев беше убеден, че милионите и работата, която не му беше по сърце, ще му провалят живота и окончателно ще го направят роб; представяше си как постепенно ще привикне с положението си, постепенно ще влезе в ролята на глава на търговска фирма, ще започне да затъпява, да застарява и в края на краищата ще умре, както изобщо умират еснафите, гадно, скучно, навяващо тъга на околните. Но какво му пречи да захвърли и милионите, и работата и да се махне от тази градинка и двора, които ненавиждаше още от детството си?

Шепотът и целувките зад оградата го вълнуваха. Той отиде до средата на двора, разкопча ризата на гърдите си, гледайки към луната, и му се стори, че сега ще заповяда да отворят портичката, ще излезе и повече никога няма да се върне; сърцето му сладко се сви от предчувствие за свобода, той се смееше радостно и си представяше колко чудесен, поетичен и може би свят би могъл да бъде този живот...

Стоеше, не тръгваше и се питаше: „Какво ме задържа тук?“ И го беше яд и на себе си, и на това черно куче, което се търкаляше по камъните, а не отиваше в полето, в гората, където би било независимо и радостно. И на него, и на кучето им пречеше да напуснат двора очевидно едно и също нещо: навикът към принудата, към робското състояние...

На другия ден по пладне тръгна към жена си и за да не скучае, покани Ярцев. Юлия Сергеевна живееше на вила в Бутово и той не беше ходил при нея вече пет дни. Като стигнаха на гарата, приятелите наеха файтон и през целия път Ярцев пи и се възхищава на великолепното време. Вилата се намираще близо до гарата сред голям парк. В началото на

главната алея, на двадесетина крачки от вратата, под стара широка топла седеше Юлия Сергеевна в очакване на гостите. Беше облечена в лека изящна светла рокля в кремав цвят, гарнирана с дантели, а в ръцете си държеше същото старо познато чадърче. Ярцев я поздрави и тръгна към вилата, откъдето се чуваха гласовете на Саша и Лида, а Лаптев седна до нея, за да поговорят за работите си.

– Защо те нямаше толкова дълго? – попита тя, без да му пуска ръката. – По цели дни седя тук и гледам дали не идваш. Без теб ми е скучно!

Тя стана и прокара ръка по косите му, с любопитство оглеждайки лицето му, плещите, шапката.

– Ти знаеш, аз те обичам – каза тя и се изчерви. – Ти си ми скъп. Ето пристигна, аз те виждам и не мога да ти опиша колко съм щастлива. Нека да поговорим. Разкажи ми нещо.

Тя му се обясняваше в любов, а той имаше чувството, че е женен за нея вече десетина години, и искаше да закусува. Тя го прегърна през шията, гъделичкайки с коприната на роклята си бузата му; той внимателно отстрани ръката ѝ, стана и без да каже дума, тръгна към вилата. Насреща му тичаха момичетата. „Колко са пораснали! – мислеше си той. – И колко промени за тези три години... Но нали ще се наложи да се живее още може би тринадесет, тридесет години... Какво ли още ни чака! Ще поживеем – ще видим“.

Той прегърна Саша и Лида, които увиснаха на шията му, и каза:

– Поздрави от дядо... вуйчо Федя скоро ще умре, чичо Костя ни изпрати писмо от Америка и ви поздравява. Изложението му е омръзнало и скоро ще се върне. А вуйчо Альоша е гладен.

После седна на терасата и видя как по алеята към вилата бавно вървеше жена му. Тя си мислеше за нещо и лицето ѝ беше тъжно и очарователно, а в очите ѝ блестяха сълзи. Не беше вече предишната слаба, крехка, бледолика девойка, а зряла, красива, силна жена. И Лаптев забеляза с какъв възторг я гледаше Ярцев, как този неин нов, прекрасен израз се отразяваше на неговото лице, също тъжно и възхитено. Сякаш я виждаше за пръв път в живота си. И когато закусуваха на терасата, Ярцев някак радостно и свенливо се усмихваше и гледаше непрекъснато Юлия, красивата ѝ шия. Лаптев неволно ги наблюдаваше и си мислеше, че може би ще се наложи да живее още тринадесет, тридесет години... И какво ще преживее за това време? Какво ни готви бъдещето?

И си мислеше:

„Ще поживеем – ще видим“.

КРАЙ

© Надя Чекарлиева, превод от руски

Антон Павлович Чехов
Три года, 1895

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, 2009
Издание: Антон Павлович Чехов. Дамата с кученцето (сборник). Издателство „Труд“

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11149>]